

TÎLCUIREA EPISTOLEI CĂTRE TIT¹

A SLĂVITULUI ȘI PREA-LĂUDATULUI APOSTOL PAVEL

de

Sfântul Teofilact, Arhiepiscopul Bulgariei

tălmăcită din elina veche în cea nouă și
împodobită cu felurite însemnări de către

Nicodim Aghioritul

¹ Însemnează că această trimitere este a șasea după rînduială și după anii întru care și-a scris trimiterile Pavel, după cele două către Tesaloniceni, după cele două către Corinteni și după cea dintîi către Timotei – precum zice Teodorit în precuvîntarea tîlcuirii epistolelor lui Pavel.

Și – după Meletie, în *Istoria bisericească*, tomul 1 – epistola aceasta s-a scris în anul 26 după înălțarea Domnului. (n. aut.)

Pricina trimiterii acesteia către Tit, după Hrisostom, Teodorit¹, Teofilact² și Icumenie³

Tit era unul dintre ucenicii minunați și aleși ai Apostolului Pavel. Pentru aceasta, s-a hirotonit de către Pavel ca întâi episcop al Ostrovului cel mare al Critului [„Creta”] și i s-a încredințat alegerea și hirotonia atîtor episcopi cîți trebuia să aibă un ostrov ca acesta cu o sută de cetăți și apărarea atîtor mii de Creștini ce se aflau acolo. Și, prin această trimitere, i s-a poruncit de către Pavel să-și împlinească lipsurile.⁴

Pavel scrie această epistolă pe cînd se afla în voie și în slobozenie, mai înainte de a fi legat și închis de Nero, de vreme ce în nici un loc al acesteia nu pomenește de ispite, de necazuri sau de legături. De aici, se pare – zic Teofilact și Teodorit – că aceasta s-a scris mai înainte decît cea de a doua către Timotei, pentru că pe aceea Pavel a scris-o pe cînd era aproape de sfîrșitul său mucenicesc. Și adeseori pomenește aici de darul lui Dumnezeu prin care ne-am mîntuit, știind că aceasta este destulă mîngîiere oricărui Creștin, căci Creștinul ce-și va aduce aminte cum era mai înainte și ce dar s-a învrednicit a primi apoi de la Dumnezeu, acela negreșit se va sîrgui să nu-L amărăscă pe făcătorul său de bine Dumnezeu.

Iar pricina pentru care s-a scris aceasta este următoarea. Pavel îi scrie lui Tit aflînd că în Crit erau mulți Iudei care, luînd ca prilej *Legea Veche*, se apucau să-i amăgească pe Creștini. Și, mai întîi, îi mulțumește lui Dum-

¹ Episcop al Kirului, în veacul al cincilea. (n. m.)

² Sfințitul Theofilact, Arhiepiscopul Bulgariei, cu scaunul la Ohrida, care a trăit în veacul al XI-lea. (n. m.)

³ Episcop de Trica, pe la anul 990. (n. m.)

⁴ De aici e arătat așadar că veștutul Crit este plugărie și sădire duhovnicească a învățaturii lui Pavel. Pentru aceasta scrie și Sfințitul Teodorit așa: „Nu numai celor de pe uscat, ci ostrovenilor (insularilor) le-a adus dumnezeiescul Apostol mîntuitoarea învățătură și, pe lîngă alții, a luminat cu lumina cunoștinței de Dumnezeu și Critul (care e ostrov foarte mare). Și, înfigînd acolo temeliiile bunei-cinstiri de Dumnezeu, i-a încredințat restul iconomiei de trei ori fericitului Tit.” (n. aut.)

nezeu pentru evlavia lui Tit și-i arată cum credința întru Hristos nu e nouă, ci că s-a gătit din veci de către Dumnezeu. Al doilea, îl învață pe Tit să așeze episcopi în fiecare cetate și cum se cuvine a fi episcopii. Apoi, îi poruncește să-i cerce pe aceia care grăiesc împotriva credinței sănătoase și mai ales pe cei ce crezuseră din Iudei, arătându-i că Criterii sînt nelucrători și mincinoși. După acestea, învață că toate mîncările sînt curate celor curați, cum trebuie a fi bătrînele și că acelea se cuvine să le înțeleptească pe cele tinere. La fel, cum se cuvine a se supune robii stăpînilor lor. În sfîrșit – aducîndu-i aminte lui Tit că darul lui Dumnezeu nu ne-a îndreptat din faptele noastre, ci din iubirea de oameni a lui Dumnezeu, și poruncindu-i să se ferească de gîlceville pentru *Lege* – îi cere să vină la dînsul, și așa sfîrșește epistola. Să nu te miri însă – o, cititorule! – dacă Pavel ocărăște întreg neamul Criterilor, fiindcă nu face aceasta ca un ocărător, ci ca un rîvnitor al lui Dumnezeu, cum și Mîntuitorul Hristos le zicea nenumărate ocări cărturarilor, nu pentru Sine-Și, ci pentru că pricinuiau pieirea celorlalți. Și Pavel a făcut această epistolă scurtă, pentru a se cunoaște măcar din aceasta fapta bună și sporirea lui, căci cel îmbunătățit și sporit nu are trebuință de multe cuvinte, ci numai de puțină aducere aminte, după obșteasca parimie ce zice: „Celor înțelepți, puțin” și după zicerea lui Solomon: „Dă pricină înțeleptului, și va fi mai înțelept încă” (*Pilde* 9).¹

¹ Însemnează că Tit, care era Elin, a fost botezat de Pavel. Și Pavel nu l-a tăiat împrejur, căci scrie către Galateni așa: „Ci, aflîndu-se împreună cu mine și fiind Elin, nici Tit nu a fost silit a se tăia împrejur” (*Galateni* 2:3). Și multe laude scrie Pavel pentru fericitul Tit, căci îl numește „frate al său” și se mîhnește mult cînd nu-l află, zicînd: „Și, venînd eu la Troia pentru evanghelia lui Hristos, și ușa fiindu-mi deschisă întru Domnul, nu am avut odihnă în duhul meu, pentru că nu l-am aflat pe Tit, fratele meu” (a doua către Corinteni, 2:12, 13). Ci și mîngîietor zice că este: „Ci Dumnezeu, Cel ce mîngîie pe cei smeriți, ne-a mîngîiat cu venirea lui Tit” (*2 Corinteni* 7:6). Și bucuria lui Tit zice că este bucurie a sa: „Și mai mult încă ne-am bucurat de bucuria lui Tit, că s-a odihnit duhul lui de către voi toți” (*2 Corinteni* 7:13). Pe Tit l-a avut Pavel împreună-călător cu el la propovăduirea evangheliei, căci zice: „M-am suit la Ierusalim cu Varnava, luîndu-l și pe Tit” (*Galateni* 2:1). Aceasta se vede și la capitolul I al celei de a doua către Corinteni, stihurile 16, 17 și 18. (*n. aut.*)

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

CAPITOLUL I

1. Pavel, robul lui Dumnezeu și Apostolul lui Iisus Hristos,

Pavel scrie numirile acestea fără deosebire. Căci, în vreme ce în alte părți se numește „rob al lui Hristos și Apostol al lui Dumnezeu” (Romani 1:1), aici se numește dimpotrivă, știind că nu este nici o osebite între Tatăl și Fiul după ființa și firea Lor și după însușirile ființei și ale firii Lor.

după credința aleșilor lui Dumnezeu și după cunoștința adevărului cel după buna-cinstire de Dumnezeu¹,

În multe feluri se înțelege zicerea aceasta. Fie că: Eu sînt Apostol spre a crede cei aleși prin mine. Fie că: Eu am fost folosit ca Apostol nu pentru că aș fi isprăvit vreo faptă bună, ci pentru că Dumnezeu a binevoit ca aceia aleși să creadă cuvintele mele.² Prin urmare, vrednicia de Apostol nu mi s-a încredințat pentru că eu aș fi fost vrednic de ea, ci din darul lui Dumnezeu pentru cei aleși. Apoi, pentru a arăta că și noi se cuvine să aducem o oarecare faptă bună în schimbul darurilor lui Dumnezeu, mai departe zice așa: „și după cunoștința adevărului”, adică: Vrednicia apostolească mi s-a încredințat pentru că am cunoscut adevărul bunei-cinstiri de Dumnezeu. Sau – mai bine zis – nici cunoștința adevărului nu este a mea, ci pricinuitorul acesteia este tot Dumnezeu. Căci noi Îl cunoaștem pe Dumnezeu fiind dinainte cunoscuți de El, precum același Pavel zice și în altă parte: „Iar acum – cunoscîndu-L pe Dumnezeu, și mai ales cunoscîndu-vă de către Dumnezeu” (Galateni 4:9). Sau, Pavel zice aici așa: După credința celor aleși, așa am crezut și am cunoscut adevărul și eu. Și a zis „adevărul”

¹ După Coresi, Apostolul arată aici patru pricini: cît de mare și în ce fel e credința și cunoștința adevărului; sfîrșitul [„scopul”, *n. m.*], care e „nădejdea vieții veșnice” (stih 2); pricina făcătoare, care este Dumnezeu: „(...) nădejdea vieții veșnice pe care a făgăduit-o mai înainte de anii veacurilor nemincinosul Dumnezeu”; și pricina cea osebită, care este aceea încredințată lui Pavel, adică învățătura și evanghelia: „și a arătat cuvîntul acesta întru propovăduire, care mi s-a încredințat mie” (stih 3). (*n. aut.*)

² Iar „aleși” – zice Coresi – s-au făcut prin credință, credința fiind o așezare și pregătire prin care ni se pricinuieste dreptatea spre a lua darul. Și astfel, darul se face înțuia dreptate prin care omul, din păcătos, se face drept; iar dragostea, nădejdea, pocăința și celelalte fapte bune sînt a doua dreptate, prin care omul îndreptat prin dar și prin credință săvîrșește faptele dreptății cele iubite de Dumnezeu. Credința este însă așezarea cea de nevoie care-l îndreptează pe păcătos, fiindcă darul acesteia vine la noi. De aceea acesteia îi dă Pavel dreptatea, ca începutului, rădăcinii și temeliei celorlalte așezări, și zice că prin Hristos ne-am îndreptat, nu prin fapte. (*n. aut.*)

spreosebirea *Legii Vechi*, fiindcă *Legea* nu era adevăr, dar nici minciună, ci chip și umbră a adevărului, adică a darului evangheliei¹. Și, numindu-i „aleși” pe cei ai darului, pe Creștini, îi doboară pe Evrei, care erau în *Lege*; căci – zice – deși cei ce păzeau *Legea* erau aleși într-o vreme, acum nu mai sînt. Și vezi că mai întîi e credința și că – din credință, iar nu din silogisme² – se naște cunoștința adevărului, căci zice: „De nu veți crede, nici nu veți înțelege” (*Isaia* 6:9). Și vorbește de „adevărul bunei-cinstiri de Dumnezeu”, căci și întru lucrurile lumești este cunoștință adevărată, așa cum – de pildă – unul are cunoștință adevărată despre meșteșugul lucrării pămîntului, altul de al teslăriei, altul de al cusutului și altul de alt meșteșug. Dar Apostolul Pavel nu vorbește aici despre cunoștința de acest fel, ci despre adevărata cunoștință a bunei-cinstiri de Dumnezeu.

2. întru nădejdea vieții veșnice,

După ce a spus cîte faceri de bine ne-a dat Dumnezeu în viața aceasta, dăruind celor aleși credința și cunoștința adevărului bunei-cinstiri de Dumnezeu, Apostolul spune acum cîte faceri de bine are să ne dea El și în viața viitoare. Căci și cunoștința adevărului dăruită de Dumnezeu este o prea-mare facere de bine, prin aceasta noi fiind sloboziți de rătăcirea minciunii și a păgînatății; dar Dumnezeu, bogat fiind, nu S-a îndestulat doar cu atît, ci, ca plată pentru cunoștința de acest fel, ne dă în viitor și viața cea veșnică. Căci zice: Pentru că L-am cunoscut, pentru aceasta nădăjdum să dobîndim viața veșnică. O, cititorule! – vezi că Apostolul numără binefacerile lui Dumnezeu încă de la începutul scrisorii, pentru a-l face pe episcopul Tit și pe ucenicii păstoriți de el mai osîrdnici spre a se arăta bine-plăcuți Făcătorului lor de bine. Și, zicînd aceasta: „întru nădejdea vieții veșnice”, Pavel cutremură și doboară cele legiuite ale Evreilor, care nădăjduiau ca plată a osteneții lor doar viața aceasta și bunătățile ei cele vremelnice, adică: buna-norocire, bogăția, multa naștere de copii și celelalte, nu viața cea veșnică și bunătățile purea-veșuitoare.

pe care nemincinosul Dumnezeu a făgăduit-o mai înainte de anii cei veșnici,

Dacă Dumnezeu e nemincinos și adevărat, ne va da negreșit după moarte și viața aceea, și bunătățile pe care le-a făgăduit. Și Dumnezeu a hotăr-

¹ Aici, și în multe alte locuri, nu e vorba de vreo carte a *Evangheliei*, ci de buna-vestire a mîntuirii oamenilor prin Iisus Hristos. (n. m.)

² „Silogism”: judecată, „raționament”, cum zicem noi astăzi. (n. m.)

rît încă din început să ni le dea, adică nu Și-a schimbat socotința mai pe urmă, din pricină că S-ar fi căit, căci departe este de Dumnezeu schimbarea socotinței și căința. Și nici nu înseamnă că Dumnezeu ne-ar fi dat bunătațile acestea veșnice nouă, „neamurilor” care am crezut, pentru că Evreii nu au alergat la credință și nu le-au voit, căci din început și mai înainte de veacuri așa era închipuit în gândul dumnezeiește începător al lui Dumnezeu, astfel iubindu-ne El pe noi.² Aceasta e dovada evgheniei („nobleței”, *n. m.*) noastre, a Creștinilor, anume că am fost iubiți de Dumnezeu mai înainte de veacuri și din început.

3. în vremi cuvenite arătînd cuvîntul Său întru propovăduirea

Cineva ar fi putut zice: Dar de ce a întîrziat Dumnezeu vremea și nu ne-a dat numaidecît bunătațile pe care le avea hotărîte mai înainte de anii veșnici? Pentru aceasta, Pavel zice aici că din iconomie nu ni le-a dat, ca să facă darea acelor bunătați în vremea cuvenită. Căci *Sfînta Scriptură* obișnuiește a numi „vreme” vremea bună, cuvenită și potrivită, precum zice David: „Vreme este (adică este vreme bună și potrivită) să lucreze Domnul” (*Psalm 118:126*) și Solomon: „Vreme este pentru tot lucrul” (*Ecclesiastul 3:1*). Deci Dumnezeu a arătat viața veșnică și bunătațile întru vremile lor cele potrivite. Și Pavel nu a zis că Dumnezeu a arătat *viața* pe care a făgăduit-o mai înainte de veacuri, ci „cuvîntul” Său, adică evanghelia.³ Dar cum și în ce chip? „Întru propovăduire”, adică vădit și cu îndrăzneală, în auzul tuturor. Căci – zice – așa cum cel ce propovăduiește porunca împăratului nici nu adaugă, nici nu scade vreun cuvînt dintr-însa – tot la fel și noi, Apostolii ce propovăduim evanghelia lui Dumnezeu, nici nu adăugăm ceva, nici nu scădem dintr-însa, ci propovăduim doar cele poruncite nouă, însă cu îndrăzneală, spre auzul tuturor, cum a zis Hristos: „Ceea ce auziți la ureche, propovăduiți de pe acoperișul caselor!” (*Matei 10:27*), cu zicerea „propovăduiți” și cu locul (acoperișul caselor) arătînd propovăduirea cea

¹ *Sfînta Scriptură* numește „neamuri” toate noroadele lumii care nu primiseră cuvîntul adevărului, spre deosebire de „Israîl”, întîiul *norod ales* al lui Dumnezeu. Acum, „Israîl” este norodul Creștinilor. (*n. m.*)

² Vezi și tîlcuirea și subînsemnarea stihului 10 al capitolului 1 al celei de-a doua către Timotei. (*n. aut.*)

³ Icumenie Îl tîlcuiește prin „cuvînt” pe Hristos, zicînd așa: „Căci «cuvîntul» acesta, adică Hristos, este și viață, și dătător de viață. Prin umare, zicînd că Dumnezeu «a făgăduit viață», Apostolul nu adaugă că prin propovăduire a arătat «viața» pe care o făgăduise Dumnezeu, ci «cuvîntul Său», de vreme ce pricinuitoarul și dătătorul vieții este Hristos.” (*n. aut.*)

hotărîtă și îndrăzneată a evangheliei. Vezi însă – o, cititorule! – că urma-rea cuvîntului cerea ca Pavel să spună că la vremea potrivită a arătat *viața* cea veșnică – precum ziceam: însă nu a zis așa, ci zice că a arătat „cuvîntul Său”. Și a făcut aceasta după cuviință, căci „cuvîntul lui Dumnezeu”, adică evanghelia, cuprinde toate bunătățile și dăruirile, atît acelea date nouă de Dumnezeu în viața aceasta – anume credința, buna-cinstire de Dumnezeu, adevărul și celelalte –, cît și cele pe care ni le va da în viitor, adică în viața cea veșnică. Unii însă, prin „cuvînt”, L-au înțeles pe Fiul lui Dumnezeu.¹

care mi s-a încredințat mie, după porunca Mîntuitorului nostru Dumnezeu.

Zice: Propovăduirea evangheliei mi s-a încredințat mie, dar pentru aceasta nu se cuvine să o socotesc lucru nevrednic al lui Dumnezeu, nici să mă moleșesc, să mă lenevesc sau să mă mîhnesc pentru ea. Și nu mi s-a încredințat oricum, ci după porunca lui Dumnezeu, ceea ce înseamnă că sînt silit să propovăduiesc și să săvîrșesc lucrul chiar fără să voiesc. Pentru aceasta zicea și în altă parte: „Căci, dacă bine-vestesc evanghelia, nu-mi este laudă, pentru că stă asupra mea datoria” (*I Corinteni 9:16*). Căci Creștinul săvîrșește unele fapte din porunca lui Dumnezeu, iar altele numai după îndemnarea și sfătuirea Lui. De pildă, porunca lui Dumnezeu este a se împăca Creștinul cu fratele său: „Mergi – zice – și împacă-te cu fratele tău!” (*Matei 5:25*), căci cel ce nu se împacă se muncește. Iar îndemnare și sfătuire este a-și vinde cineva toate averile sale – cum a zis Domnul tînărului acela: „Vinde toate avuțiile tale și le dă săracilor!” (*Matei 9:21*) – sau a păzi fecioria și a nu se căsători: „Cel ce poate (adică cel ce voiește) – zice – a încăpea, să încapă!” (*Matei 19:12*), pentru că cel ce nu face acestea nu se muncește.² Deci Pavel zice așa: Mie mi s-a încredințat evanghelia cu porunca lui Dumnezeu, adică să o propovăduiesc de nevoie. Căci, dacă nu o voi propovădui, „va fi vai mie” (*I Corinteni 9:16*), acesta nefiind lucru al iubirii mele de slavă, ci lucru de nevoie și de silă. Și a cui e porunca ce mi s-a dat? Este a Mîntuitorului-Dumnezeu, Cel ce voiește a se mîntui toți oamenii, astfel încît cum aș putea să nu slujesc unei asemenea porunci dumnezeiești și unui astfel de lucru mîntuitor?

¹ Așadar din aceasta a luat Icomenie ceea ce a zis mai înainte. (*n. aut.*)

² Iar că a-și vinde cineva avuțiile este poruncă, vezi la stihul 2 al capitolului 4 al celei dintîi către Tesaloniceni și în subînsemnarea de acolo. Vezi încă și la stihul 9 al capitolului 4 al celei dintîi către Timotei. (*n. aut.*)

4. Lui Tit, adevăratului fiu

Fiindcă e cu putință a fi cineva fiu, dar a nu fi și adevărat, cum e – de pildă – acel Creștin care curvește, sau se lăcomește la avuții, sau face alte păcate. Acesta, fiind născut a doua oară prin botez, este fiu al lui Dumnezeu, dar, fiindcă păcătuiește, nu e fiu adevărat și vrednic de cerescul Părinte, căci, prin alegerea și faptele sale, își face alt părinte, pe diavolul cel dintru adînc. Așadar, Pavel îl numește aici pe Tit „fiu adevărat” pentru fapta sa bună și pentru vrednicia sa. Un asemenea nume îi dă și lui Timotei, zicînd: „(...) lui Timotei, adevăratului fiu întru credință” (1 Timotei 1:2).

după credința obștească:

Fiindcă, mai sus, l-a numit pe Tit „fiu” al său, luînd rînduială de tată către dînsul, Apostolul împuținează aici cinstea aceasta și se pogoară pe sine, zicînd: Eu nu am ceva mai mult decît tine după credință, căci credința ne este de obște, de vreme ce amîndoi ne-am născut din Sfîntul Botez. Dar, dacă Pavel era asemenea cu Tit după credință, de ce l-a mai numit „fiu” al său? Răspundem că Pavel a zis aceasta ca să-și arate iubirea și dragostea către Tit și apoi pentru că el îl botezase.¹ Deci Pavel și Tit erau frați între ei după credința dintru amîndoi, iar Pavel îi era totodată lui Tit părinte duhovnicesc, fiindcă îl botezase. Iar zicerea „după credința obștească” însemnează frăția ce se află întru toți credincioșii Creștini.²

Har, milă, pace de la Dumnezeu-Părintele și de la Domnul Iisus Hristos, Mîntuitorul nostru!

Cu cuvîntul acesta: „de la Dumnezeu-Părintele”, Pavel arată aceeași frăție de care vorbea și mai sus, îndemnîndu-l încă o dată pe Tit să-și adu-

¹ Pavel l-a botezat pe Tit fiindcă acela era Elin, precum zice însuși Apostolul: „Ci nici Tit, ce era împreună cu mine, Elin fiind, nu a fost silit a se tăia împrejur” (Galateni 2:3). Iar Pavel îl numește pe Tit „fiu” al său poate și pentru că îl născuse a doua oară, prin evanghelie, prin propovăduirea și învățătura credinței întru Hristos, așa cum scria și către Corinteni, zicînd: „Prin evanghelie, eu v-am născut în Hristos Iisus” (1 Corinteni). (n. aut.)

² Iar Teodorit îl cuiește zicerea aceasta zicînd așa: „Nașterea firească nu are trebuință de învoirea celui născut, iar nașterea din credință cere înduplecarea și împăcarea născătorului și a celui născut, înrudirea aceasta fiind de voie. Căci, dacă cel ce aude nu primește cu credință învățăturile celui ce propovăduiește curat și adevărat, el nu poate să fie fiu adevărat al aceluia. Deci zicerea «fiu adevărat» arată credința și fapta bună a fericitului Tit, căci el, împărtășindu-se de credință împreună cu Apostolul, s-a învrednicit a-l numi pe acela «tată» și «părinte».” (n. aut.)

că aminte al cui fiu este, adică al lui Dumnezeu. Și vezi – o, cititorule! – că darul și pacea lui Dumnezeu, pe care Pavel le roagă Creștinilor norodnici (de rînd) întru toate epistolele sale, le roagă și pentru episcopul și învățătorul Tit, de vreme ce el avea mai multă trebuință de darul și pacea lui Dumnezeu decît norodnicii de obște. De dar, pentru că el purta greutatea tuturor Creștinilor; și de pace, pentru că el se afla totdeauna în nenumărate tulburări și războaie. La acestea a adăugat mila (pe care nu o scrie la început decît numai în cele două epistole către Timotei și întru aceasta), pentru că episcopul și învățătorul are trebuință de mila lui Dumnezeu mai mult decît norodnicii, căci el se face vinovat de multe păcate¹, fapta bună ridicîndu-l la cer, iar păcatul coborîndu-l la iad.²

5. Pentru aceasta te-am lăsat în Crit, ca să îndreptezi lipsurile

Așa cum, într-o casă, un slujitor face o slujbă, iar altul o face pe cealaltă, tot astfel și Apostolii Domnului, aflîndu-se în toată lumea, au luat spre ocîrmuire unul o parte dintr-însa, iar altul alta, toți împreună lucrînd și ocîrmuind purtarea de grijă a lumii. Deci aceasta arată aici și Pavel, zicîndu-i lui Tit: Te-am lăsat în Crit fiindcă eu am mers în altă parte, în altă eparhie, ca să-i ocîrmuiesc și pe aceia. Și vezi, iubitele, că Pavel nu se rușinează a-i scrie ucenicului său așa: Te-am lăsat în Crit ca să îndreptezi cele lăstate de mine – fiindcă el privea la obștescul cîștig și folos al Creștinilor, iar nu la cinstea și slava sa. Căci ar fi fost cinste a lui să nu lase lipsuri în Crit; dar el, prețuind mai mult obștescul folos al Creștinilor, a mers și în alte locuri, care aveau mai multă trebuință de înfățișarea sa. Vezi însă și

¹ Și pentru ce se face vinovat? O scrie auritul condei al lui Ioan: „Căci – lăsîndu-le pe toate celelalte, care se întîmplă în fiecare zi – dacă se întîmplă ca un episcop să se ridice la episcopie și să primească stăpînirea unei mari cetăți în chip nevrednic – fie pentru prietenie, fie pentru altă pricină –, vezi de cît foc se face el vinovat, nu numai pentru sufletele ce pier (căci, neevlavios fiind, le pierde!), ci și pentru toate ce se fac. De aceea, episcopul, dacă e neevlavios, va da seamă ca și cel ce se află în rînduială de om simplu și se va pedepsi cu mult mai vîrtos. Căci începătorul se pedepsește pentru toți cei stăpîniți de dînsul care păcătuiesc, el fiind vinovat pentru un întreg norod.” (n. aut)

² Hrisostom mai zice și aceasta: „O singură ispravă a episcopiei este de ajuns a sui la cer, și o singură greșeală pentru a vîri în Gheena! De aceea, mie îmi vine să mă mir de cei ce poftesc o asemenea greutate! Omule ticălos și netrebnic, nu vezi ce poștești? Dacă ai rămîne neînsemnat și ai greși cît de multe, ai avea de dat seamă pentru un singur suflet și doar pentru acela te-ai munci; dar dacă te vei ridica la începătoria aceasta, gîndește-te pentru cîte capete vei fi vinovat de pedeapsă, căci ascultă-l pe Pavel zicînd: «Ascultați de povăzitorii voștri și supuneți-vă lor, căci ei priveghează pentru sufletele voastre ca unii ce au să dea cuvînt pentru voi» (Evrei 13:17)” (cuvîntul întîi la această epistolă). (n. aut.)

aceasta: anume că lucrările ce aveau lupte și osteneți – cum a fost a propovădui prima oară în Crit cuvîntul evangheliei și a-i face credincioși Creștini pe necredincioșii Criteni, a alerga din loc în loc și din ostrov în ostrov și a propovădui la neamuri sălbatice evanghelia lui Hristos – aceste lucrări ostenoitoare – zic – le isprăvea de trei ori fericitul Pavel însuși; iar cele ce aveau cinste, slavă și lesnire, precum erau hirotoniile episcopilor și ale celorlalți din tagma preoțească, le lăsa ucenicului său Tit.

și să așezi prin cetăți presviteri precum ți-am poruncit:

Prin „presviteri”, îi înțelege aici pe episcopi – cum am zis și aiurea, după Hrisostom, Teofilact și Teodorit –, fiindcă mai jos zice: „Însă episcopul trebuie a fi neprihănit” (stih 7).¹ Deci zice: Prin cetăți, să hirotonești episcopi după hotărîrile și legile pe care ți le-am dat eu. Fiindcă Pavel nu voia să aibă unul singur purtarea de grijă a tuturor cetăților, ci fiecare cetate a Critului să aibă un episcop păstor și mulți preoți, căci astfel osteneala episcopului e mai ușoară și purtarea Creștinilor ce se păstoresc se face mai amăruntită și mai folositoare de suflet.

6. dacă este neprihănit,

Adică: O, Tit! – să-l hirotonești episcop pe cel ce are viață slobodă de prihană și nu-l poate învinovați cineva pentru vreun lucru. Căci, „de va fi lumina întuneric, cît va fi întunericul?” (Matei 6:23) – precum zice Domnul. Adică, de va avea episcopul viață prihănită, cum îi va putea îndrepta pe norodnici (pe cei de rînd)? Și – după Icumenie – a pus mai întîi nevinovația, ca pe un lucru mai peste tot cuprinzător, care le ține pe celelalte zise mai jos.²

¹ Vezi despre aceasta la capitolul 1, stih 1, al celei către Filipeni, adică la zicerea „împreună cu episcopii și cu diaconii”. (n. aut.)

² Pentru aceasta zice și dumnezeiescul Chiril al Alexandriei (în cuvîntul despre Iulian, cartea a 12-a): „Înainte-stătătorul trebuie a se îndeletnici și a se iscusii întru viață neprihănită, neavînd ceva neiscusit din cele plăcute lui Dumnezeu.” Și iarăși: „Este de toată nevoia ca aceia sortiți a povățui și a sta în mijloc [«a fi pildă», n. m.] să se arate cu adevărat mai împodobiți cu frumusețea buneii viețuirii și mai iscusii în viața aleasă decît ceilalți, încît a se face închipuire și pildă celor de sub mîna lor, văzîndu-se învederat că nu fac nimic din iubire de slavă, ci se silesc a-și face lucrările doar pentru folosul și pentru pricina celorlalți. Căci viața celor ce sînt în mijloc și însemnați se judecă și se cercetează de către toți și, dacă se află neprihănită, nu este nefolositoare pentru cei care îi văd; iar dacă e departe de cuviință și cade întru cele neierate, nu va fi spre binele lor, ci spre vătămare și pagubă. Căci, dacă pedagogul nu știe a umbla drept și a-și petrece viața frumos, ce folos vor avea de la dînsul aceia pe care îi învață?” (n. aut.)

bărbat al unei singure femei,

Pentru două pricini zice Pavel că episcopul trebuie să fie bărbat al unei singure femei. Întîi, pentru a astupa gurile ereticilor, care clevetesc nunta. Căci, de vreme ce îl primește la episcopie pe cel căsătorit o dată, Apostolul arată că nunta e atît de cinstită, încît cel ce o are se poate ridica la înalțul scaun al arhieriei. Iar a doua, ca să-i învețe pe cei neastîmpărați și înverșunați, căci, dacă cel însurat va rămîne văduv și nu va păzi dragostea și credința femeii sale moarte, luînd o a doua femeie, cum ar putea să poarte de grijă pentru Biserica lui Dumnezeu? Acesta e un lucru nepotrivit! Apoi, pentru că episcopul se cuvine a fi neprihănit de vinovăție – precum a zis Pavel mai sus –, iar cel însurat a doua oară nu e fără vinovăție. Căci a doua nuntă e vinovată, cu toate că legile din afară [din afara Bisericii, *n. m.*] ale împăraților nu opresc a se căsători cineva a doua oară.¹ Vezi și stihul al 2-lea al capitolului 3 al celei dintîi către Timotei.

avînd fi credincioși, nedefăimați pentru desfrînare sau nesupuși.

Zice: Se cuvine ca acela ce urmează a se face episcop să nu aibă fii nesupuși și neînvățați întru bunele năravuri. Căci cel ce nu-i învață bunele năravuri pe fiii săi cum va putea să-i învețe pe alții, înțelepțindu-i? Nepotrivit lucru e acesta! E arătat că, de i-ar fi învățat el bine și cu purtare de grijă pe fiii săi, negreșit aceia nu ar fi ajuns nesupuși. Căci răutatea și ne-

¹ Căci zice Hrisostom: „Toți știți că, deși nu e oprită de către legi, a doua nuntă are totuși multe pricini de mustrare” (cuvîntul al 2-lea la aceasta). Și însemnează că rînduirii acesteia a Apostolului nu i se împotrivesc nici *Canonul al 5-lea* al Apostolilor, nici *Canonul 12* al celui de al șaselea sfînt sobor a toată lumea, care rînduiește a nu avea femei arhieriei. Fiindcă dumnezeieștii Apostoli, iertînd ca arhieriei să aibă femei, s-au pogorît la neputința celor din vremea aceea și la obiceiurile Evreilor și ale „neamurilor”, fiindcă arhieriei Evreilor și ai „neamurilor” aveau femei. De aceea, dumnezeiescul Hrisostom, tîlcuind această zicere a lui Pavel, spune așa (în cuvîntul al doilea la *Iov*): „[Apostolul zice:] «Așază episcop neprihănit, bărbat al unei singure femei», nu doar că ar fi legiuit aceasta, ci pentru că s-a pogorît pentru amăgirea ce ar fi urmat.” Iar al șaselea sfînt sobor a toată lumea, văzînd că Biserica sporise și că petrecerea Creștinilor înflorea întru fapta bună, a canonisit să înflorească și petrecerea arhierilor cu măsurare și întreagă-înțelepciune. Căci iarăși zice dumnezeiescul Hrisostom că Pavel a iertat nunta numai pentru acea vreme, știînd că în urmă va înflori buna-cînstire de Dumnezeu și atunci însăși firea va alege bunăitatea nenunțării și a fecioriei, astfel încît se vor alege arhieriei buni, adică cei neînsurați și feciorelnici. Iar Canonul apostolic al 26-lea îngăduie celor neînsurați să fie clerici, iar clerici se numesc de obște și arhieriei, și preoții, și diaconii. Vezi și în subînsemnarea Canonului 12 al sinodului al 6-lea a toată lumea pentru care pricină a oprit acesta a fi înșurați arhieriei. (*n. aut.*)

supunerea nu e firească la fii, încît să biruie învățătura și purtarea de grijă a părinților, ci se naște din lipsa de învățatură. Și nu a zis că fiii celui ce urmează a se face episcop trebuie să fie doar înfrînați, ci că se cuvine a nu avea cît de puțin vreo bănuială de neînfrînare, nici a avea nume rău între oameni. Vezi și stihul 4 al capitolului 3 al celei dintîi către Timotei.

7. Căci se cuvine ca episcopul să fie neprihănit, ca un iconom al lui Dumnezeu,

Zice: Se cuvine ca episcopul să fie neprihănit de vinovăție, fiindcă e iconom al lui Dumnezeu. Și cum va fi fără vinovăție de vreme ce fiii lui nu sînt învățați bine? Căci Dumnezeu i-a pus pe episcopi asupra-stătători și iconomi în Casa Sa, adică în Biserica Sa, și ei țin locul lui Dumnezeu într-însa. De aceea, se cuvine a fi desăvîrșiți despre toate părțile. Vezi și stihul 2 al capitolului 3 al celei dintîi către Timotei.

nu obraznic,

Boierii din afară [din afara Bisericii, *n. m.*], lumești, îi stăpînesc pe oameni fără a voi aceia, și de aceea folosesc obraznicia, adică voia proprie. Iar episcopul, stăpînindu-i pe Creștini cu voia lor, e dator a nu fi obraznic, făcîndu-și lucrările cu samavolnicie (adică doar din voia, sfatul și socotința sa), fiindcă aceasta e însușirea tiranilor, nu a episcopilor.

nu mînios,

Cel samavolnic e și mînios, căci mînia și urgia urmează samavolniciei numaidecît. Așadar, cel ce are să se facă episcop se cuvine a fi departe de mînie, căci cum îi va învăța pe ceilalți să-și biruiască patima mîniei, cînd el însuși e biruit de dînsa? Căci zice: „Doctore, vindecă-te pe sine-ți!” (*Luca 4:23*).¹

neocăritor,

Adică: Cel ce urmează a se face episcop se cuvine a nu fi ocăritor (sau bețiv – după Teodorit). Căci de ce trebuie a-i ocări episcopul pe cei nesupuși care greșesc? El nu trebuie să-i ocărască, ci să-i înfricoșeze cu judecata lui Dumnezeu și cu înfricoșarea muncii. Vezi și stihul al 7-lea al celei dintîi către Timotei.

¹ Despre aceasta, marcel Atanasie a zis: „Slujitorul Bisericii se cuvine a fi lipsit de mînie către toți, să nu înfrunte, ci să mîngîie.” (*n. aut.*)

nebătăuș,

Zice: Cel ce urmează a se face episcop nu se cuvine a bate pe cineva – nici cu mîna, nici cu cuvinte aspre, amare, zadarnice și fără folos –, nici a blestema fără socoteală și dreptate, fiindcă el este doctorul sufletelor. Iar doctorul vindecă mădularele rănite, nu le lovește ca să le rănească. Vezi și stihul 3 al capitolului 8 al celei dintîi către Timotei.

nu mîrșav cîștigător;

Adică: Episcopul se cuvine a avea mare defăimare asupra banilor, socotind mîrșav tot cîștigul, chiar drept. Vezi acestea tot la întîia epistolă către Timotei.

8. ci: iubitor de străini,

Zice: Se cuvine ca episcopul să nu cîștige de la alții, dar, pe lîngă aceasta, el trebuie să și dea ale sale fraților străini. Și vezi iarăși la întîia epistolă către Timotei.

iubitor de bine,

Aici, Pavel îl numește „iubitor de bine” pe cel blînd, pe cel măsurat, pe cel ce nu zavistuiește bunătățile altora.

întreg-înțelept,

Adică curat de patimile trupești.

drept,

Zice: Se cuvine ca episcopul să fie drept către oameni, adică necăutător la față. Vezi la stihul 21 al capitolului 5 al celei dintîi către Timotei.

cuvios,

Zice: Episcopul se cuvine a fi evlavios către cele dumnezeiești, nelăsînd nici una din cele datorate lui Dumnezeu.

înfrînat,

Zice: Se cuvine ca episcopul să fie înfrînat nu numai întru mîncări, ci să-și stăpînească și limba, și mîinile și ochii, căci aceasta este înfrînarea.

9. *ținându-se de cuvîntul cel credincios al învățăturii,*

Adică: Episcopul se cuvine a purta grijă pentru învățătura norodului totdeauna. Iar Pavel numește „cuvînt credincios” cuvîntul cel adevărat și care nu se predă prin silogisme și dovezi omenesti. Așadar, a zis că episcopul trebuie să se țină de „cuvîntul cel credincios al învățăturii”, ca astfel să arate că și înțelepciunea din afară poate să învețe, dar episcopul nu are trebuință de graiuri și bună-limbuție retorică, ci de iscusirea *Sfintelor Scripturi* și de puterea noimelor duhovnicești. Căci din acestea se îndreptează în cale și se alcătuiește învățătura care îi înduplecă pe Creștini, așa cum și învățătura lui Pavel însuși era alcătuită din acestea și de aceea îi îndupleca pe ascultători. Vezi și stihul 2 al capitolului 3 al celei dintîi către Timotei.

ca să fie puternic și spre a mîngîia întru învățătura cea sănătoasă, și a-i înfrunta pe cei ce zic împotriva.

Adică: pentru a fi episcopul puternic și spre a-i întări pe Creștinii credinței sale, și a înfrunta și a astupa gurile vrăjmașilor potrivnici credinței. Căci cel ce nu are putere nici a sta împotriva vrăjmașilor credinței și a-i face să-și supună înțelegerea ascultării lui Hristos, nici a-i întări și a-i învăța pe Creștinii credinței sale, acela nu e adevărat episcop, ci episcop mincinos. Căci celelalte fapte bune ale episcopului înșirate mai sus de Pavel – adică iubirea de străini, înfrînarea, întreaga-înțelepciune și celelalte – se pot afla și la Creștinii norodnici supuși episcopului, dar a învăța, aceasta e numai însușirea acestuia.¹

10. *Căci sînt mulți nesupuși, grăutori în zadar și amăgitori de minte,*

Aici, Pavel arată mai întîi rădăcina tuturor relelor, nesupunerea, și apoi pomenește de celelalte. Căci cel nesupus, care nu voiește a se supune altora, ci sare cu pornire spre a-i supune pe alții, acela e cuvîntător în deșert și rătăcit cu mintea în chip firesc, pentru că nu a suferit să se supună învățătorilor și să învețe de la dinșii vreo învățătură dreaptă și sănătoasă. Pentru aceasta, el doar vorbește în zadar, amăgindu-se și pe sine, și pe ceilalți.

¹ Despre aceasta zice și Dionisie al Alexandriei: „Către cei nesupuși și spurcați vom vorbi din înțelegerile și cugetările din afară, iar pe cei de o cugetare cu noi ne vom ispiti să-i întărim din cuvintele dumnezeiești.” Iar că episcopul și, îndeobște, fiecare învățător se cuvine să învețe și prin viața și prin faptele sale cele bune, vezi subînsemnarea zicerii: „Tu, cel ce înveți pe altul, pe tine nu te înveți?” (*Romani* 2:21). (*n. aut.*)

mai ales din tăierea împrejur,

Zice: Nesupuși și grăitori în deșert sînt mai ales și mai cu osebire unii Creștini Evrei, care, după ce au crezut în Hristos, nu au lăsat iubirea de începătorie [de a fi în frunte, *n. m.*]. De aceea, ocărîndu-i, și Domnul zicea „că iubesc a șede mai sus la mese, și întîile șederi întru adunări și orațiile prin ũguri” (Matei 23:6).

căroră trebuie a le astupa gura,

Zice: O, Tit! – Se cuvine să le astupi gura Creștinilor Evrei nesupuși, adică atît de tare să-i înfrunți, încît să le închizi gurile. Dar poate că cineva ar zice: Și ce dobîndă și folos se va pricinui dacă episcopul ori preotul îi va învăța, dar ei vor fi nesupuși și nu se vor îndupleca cuvintelor lui? Răspundem că poate lor nu li se va pricinui nici un folos, dar au folos ceilalți, care s-ar putea strica și vătămă de dînșii. Iar dacă episcopul va tăcea și nu-i va înfrunta, el va da cuvînt înaintea lui Dumnezeu pentru vătămarea aceloră. De aceea, se cuvine ca episcopul să astupe gura unora ca aceștia; iar dacă nu poate, se cuvine să nu se facă episcop.

ca unora ce răstoarnă case întregi, învășînd cele ce nu se cuvin, pentru cîștig mîrșav.

Vezi, iubitele, cum Creștinii aceștia din Evrei, fiind nesupuși, sînt totodată iubitori de argint și mîrșav cîștigători, și că strică și răzvrătesc case întregi? Pentru că ei se fac fîlhari ai diavolului, care, prin ei, risipește casele și bisericile lui Dumnezeu!

12. A zis unul dintre ei, prooroc al lor: „Criterii sînt pururea minci-noși, fiare rele, pîntece leneșe.”

13. Mărturia aceasta este adevărată.

Sînt unii care nu se dumiresc pentru ce Apostolul a adus aici mărturie de la Elini și pentru ce laudă mărturia aceasta, mai ales că nu este dreaptă!? De asemenea, se întrebă cine a făcut această mărturisire. La acestea, noi răspundem mai întîi că cel care a făcut mărturia era Epimenid Criteanul, poet din

¹ Despre acestea scria și purtătorul de Dumnezeu Ignatie, zicînd: „Nu vă amețiți, frații mei, stricătorii de casă nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu” (epistola către Efeseni). (*n. aut.*)

Cnossos, unul din cei numiți „mari înțelepți” ai Elinilor, care se îndeletnicea cu cinstirea unora dintre demoni și se întorcea de la alți demoni, lucru pentru care era socotit de cei mulți că știe meșteșugul vrăjitoresc.¹ Deci acesta – văzîndu-i pe compatrioții săi Criteri alcătuiind mormîntul lui Zeus Criteanul și scriind asupra lui: „Aici zace Zan, pe care îl numesc Zeus”, cinstindu-l ca pe un om, nu ca pe un zeu – a rîvnit pentru zeul său și i-a făcut poezii defăimătoare asupra Criterinilor, zicînd așa: „O, Zeus! – mincinoșii Criteri, fiare rele și pîntece nelucrătoare (adică lacomi, dedați cu totul pîntecelui), au alcătuit mormîntul întru numele tău. Tu însă nu ai murit, ci viezi totdeauna!” Iar stihurile au măsură eroică, așa: „O, împărate! – Criterii sînt pururea mincinoși, fiare rele, pîntece leneșe (...), fiindcă ți-au cioplit mormîntul. Dar tu nu ai murit, ci viezi de-a pururea!” Dar pentru ce zice Pavel că mărturia aceasta e adevărată? Căci, dacă e adevărată, atunci urmează că și Zeus Criteanul, omul cel mort, e nemuritor. La aceasta noi răspundem că Pavel nu a spus că această mărturie e adevărată, ci a vrut numai să arate că locuitorii Critului erau mincinoși întru toate lucrările și cuvintele lor. Și aceasta se arată din faptul că Apostolul nu a pomenit de cele zise de Epimenid despre Zeus, ci doar cuvintele lui cele mustrătoare despre Criteri. Dar poate că cineva ar întreba: Ce nevoie a avut Pavel să aducă mărturia Elinului? Răspundem că a făcut aceasta ca mai mult să-i rușineze pe Criteri, arătînd că sînt mustrați ca mincinoși, ca fiare și ca lacomi de pîntece nu de altcineva, ci de însuși compatriotul lor Epimenid. Căci Apostolul obișnuiește să aducă mărturie de la Elini, cum a făcut și cînd vorbea cu Atenienii și a adus mărturie de la poetul Arat. Atunci, cele zise de Arat despre mincinosul „dumnezeu” numit Zeus, Pavel le spune despre Dumnezeu cel adevărat. Căci acela – după ce a zis, cu măsură eroică: „O, Zeus! – plin este pămîntul, plină și marea (...)”, a adăugat că sîntem neam al lui, și el arătînd cu aceasta că de la Dumnezeu ne-am făcut. Deci dumnezeiescul Apostol aduce aceste mărturii ca mai mult să astupe gurile Elinilor, lăsîndu-i să fie mustrați chiar de poezii lor. Tot așa, Pavel obișnuiește să aducă și Iudeilor mărturii dintru ale lor, adică din *Lege* și din *Prooroci*, nu din *evanghelie*, ca mai mult să-i rușineze. Și ce zic de Pavel? Însuși Dumnezeu face un asemenea pogorămînt oamenilor și-l trage pe fiecare la cunoștința Sa din cele ce obișnuiește a crede el însuși, astupîndu-i gura chiar cu cele ale lui. Astfel, pe vrăjitorii astrologi (grăitorii cu stelele)

¹ Însemnează că Teodorit și înțeleptul Fotie (*Amfilohia*, întrebarea 172) zic că și poetul Calimah pomenește mărturia aceasta în poezia sa. Iar Teodorit mai zice că cei ce au adus mărturia aceasta, între care a fost și Calimah, nu erau Iudei, ci din „neamuri”. amăgiți de unii Iudei Creștini. (*n. aut.*)

i-a tras prin stea (*Matei 2:2*). Așa, pe Saul l-a tras prin muierea vrăjitoare din pîntece [„prezicătoare”, *n. m.*] și i-a astupat gura, pentru că Saul a crezut că ea are putere să ridice din iad sufletul Proorocului Samuil (*1 Împărați 18*). Așa a astupat gura vrăjitorilor de alt neam care au tras lada *Legii* din calea boiler, cum ei înșiși preziseseră, nu doar că vrăjitorii zic adevărul, ci ca să-i înfrunte cu înseși cuvintele lor (*1 Împărați 6*). La fel, Dumnezeu a îngăduit ca vrăjitorul Valaam să-i binecuvînteze pe Israiliteni și să proorocească (*Numeri 23:24*), căci El obișnuiește să facă totdeauna pogorămînt pentru folosul nostru. Dar s-ar nedumeri cineva, zicînd: Dacă cuvintele și mărturia Elinilor, a vrăjitorilor și a demonilor ajută la cunoștința lui Dumnezeu și a adevărului, atunci de ce în alte părți Hristos și însuși Pavel îi opresc pe demoni să grăiască și să mărturisească adevărul? Căci, către duhul necurat care striga: „Știi cine ești, Sfîntul lui Dumnezeu!” (*Marcu 1:24*), Hristos zice așa: „Astupă-ți gura și ieși dintr-însul!” (la fel, *25*). Iar demonului ce zicea: „Acești oameni sînt slugi ale Dumnezeului celui prea-înalt”, Pavel i-a zis: „Întru numele lui Iisus Hristos, îți poruncesc să ieși dintr-însa!” (*Fapte 16:17*). Răspundem că Hristos și Pavel îi opreau pe demoni să grăiască fiindcă semnele pe care le făceau ei (Hristos și Pavel) erau de ajuns pentru a-i trage pe oameni la cunoștința lui Dumnezeu, mai ales că Hristos Se propovăduia El Însuși că e Fiul lui Dumnezeu. Deci mărturia demonilor era de prisos, și de aceea Hristos și Pavel le astupau gura.¹

Pricină pentru care muștră-i pe ei cu asprime,

Zice: Fiindcă Creștinii din Creta – ludei sau Elini – care s-au amăgit sînt mincinoși, adică vicleni, și asemenea unor fiare sălbatice și fără omenie și lacomi de pîntece, muștră-i cu cuvinte tari și înfruntătoare, fiindcă învățătura blîndă nu-i folosește pe ei. Căci, așa cum cineva îl ucide pe omul cel bun și cu bune năravuri dacă-l înfruntă cu cuvinte grele, tot astfel acela care-l măgulește și-l sfătuieste cu blîndețe pe omul fără omenie îl strică, pentru că nu-l lasă să-și cunoască răutatea și să se îndrepteze. Iar Pavel îi poruncește aici lui Tit să-i înfrunte pe cei credincioși, nu pe cei străini de credință.²

¹ Vezi și zicerea „unii ca aceștia nu slujesc Domnului nostru Iisus Hristos” (*Romani 16:18*). Iar Teodorit arată că poetul i-a numit pe Criteri „mincinoși” pentru mormîntul lui Zeus, iar dumnezeiescul Apostol, zicînd că mărturia e adevărată, nu întărește mitologia poetică, ci înfruntă neadeverirea socotinței Criterinilor, zicînd așa: Bine a zis acela că sin-teți mincinoși, căci așa v-ați făcut! (*n. aut.*)

² Însemnează că – după Teodorit – ceea ce zice aici Pavel: „Muștră-i pe aceștia cu asprime!”, nu este împotriva a ceea ce zice în epistola a doua către Timotei: „(...) să-i pedepsească (adică să-i învețe) pe cei ce se pun împotriva” (*2 Timotei 2:25*). Pentru că

ca să fie sănătoși în credință, neluînd aminte la basmele iudaice

Din acest cuvînt, se încheie că sănătatea credinței e a nu aduce întru adevărata credință vreo socoteală străină și eretică și că acel Creștin care se supune *Legii Vechi* își arată cu aceasta lipsa de nădejde că credința lui Hristos e de ajuns pentru a-l mîntui. Și aceasta nu e o mică neputință sau boală a credinței, ci una mare și înfricoșată. Iar obiceiurile Evreilor sînt „basmе” în două chipuri: întîi, pentru că se săvîrșesc afară de vremea lor, luările-aminte ale *Legii* fiind zadarnice, netrebnice și de prisos în urma buneii-vestiri (evangeliei); și, al doilea, pentru că este vătămător a lua aminte la acelea. Deci, așa cum nu se cuvine a se îndupleca cineva basmelor mincinoase, tot astfel nu se cuvine a se îndupleca nici luărilor-aminte evreiești. Însemnează însă că sfințele cărți ale *Scripturii celei Vechi*, dacă se înțeleg bine și drept, nu sînt basme. Să nu fie! – căci cum ar fi basme acelea din care noi, Creștinii, învățăm adevărul evangeliei? Ci basme sînt relele tîlmăciri și rescrierile rabinilor la *Dumnezeiasca Scriptură*, precum e *Talmudul* și *Targumul*. Și ascultă ce zice Pavel mai jos:

14. și la poruncile oamenilor, care se întorc de către adevăr.

Vezi, iubitele, ce numește Pavel „basmе”? Poruncile și predaniile oamenilor, așa cum e scris și la Isaia și în *Sfînta Evanghelie*. Căci Isaia zice, din partea lui Dumnezeu: „Norodul acesta se apropie de Mine cu gura lui și cu buzele lui Mă cinstește; iar cu inima lui departe este de Mine. Și în zadar Mă cinstește învățînd porunci și învățături omenești” (capitolul 29:13). Iar Domnul zice în *Evanghelie*: „Ați stricat porunca lui Dumnezeu pentru predania voastră” (*Matei* 15:7). Iar Pavel numește aici „porunci omenești” toate cele iudaice, și mai ales luările-aminte ale mîncărilor, precum e arătat din cuvintele următoare:

15. Toate le sînt cu adevărat curate celor curați; iar celor spurcați și necredincioșilor nimic nu le e curat, ci li s-a spurcat și mintea și conștiința.

acelora care nu au crezut încă în Hristos se cuvine a le aduce dumnezeiasca învățătură cu blîndețe, în chip moale: iar pe aceia care au crezut și apoi fac cele împotriva credinței se cuvine a-i înfrunta cu cuvinte aspre, ca să se vindece. Vezi și tîlcuirea zicerii: „(...) întru blîndețe învățînd pe cei ce se pun împotrivă” și zicerea „De omul eretic, după prima și a doua sfătuire, leapădă-te!” (*n. aut.*)

Și Domnul mustră relele tîlmăciri și tîlmăciri ale *Legii* făcute de către Iudei, zicînd: „Pentru ce călcați porunca lui Dumnezeu pentru predaniile voastre?” (*Matei* 15:3). (*n. aut.*)

Prin urmare, mîncările nu sînt curate sau necurate după firea lor, ci se fac astfel după alegerea și socoteala celor ce le mîncîcă. Anume: dac a cei ce le mîncîcă sînt curați, f ar a greșit a socoteal a și rea credință, și ele se fac curate; iar dac a sînt necurați și au socoteli greșite în cugetul lor, și ele se socotesc necurate. Deși m nc rile acestea, de sine, fiind zidiri ale lui Dumnezeu, sînt curate și bune, precum zice și Moisi: „Și a văzut Dumnezeu toate c te a făcut și, iată, bune erau foarte!” (*Facerea* 1:31). Și Apostolul a zis, în altă parte: „Toată făptura lui Dumnezeu este bună și nimic nu e de lepădat, dacă se ia cu mulțumire” (*1 Timotei* 4:4). De aceea, cei curați și bine-cinstitori de Dumnezeu știu curate toate m nc rile, ca pe niște făpturi ale lui Dumnezeu, și doar păcatul îl știu necurat. (Căci, deși *Legea* numește „necurate” unele dobitoace, o face ca să oprească de la Evrei desfătarea. Căci, dacă nu le-ar fi numit aș , Evrei nu s-ar fi înduplecat a se feri de acelea, ca unii ce erau lacomi de p ntece.¹) Iar c ți sînt necurați și necinstitori de Dumnezeu, aceia socotesc necurate și m nc rile. Cum și în ce chip le socotesc necurate? Adică tot aș  cum unii socotesc necurați peștii care mîncîcă trupuri de oameni sau păsările care mîncîcă balig  omenească, încît mintea spurcată și necurata ce socotește unele ca acestea se spurcă [g ndind] necur tia și face necurate și m nc rile, care nu sînt aș  din fire.² Tot astfel – de pildă – cel ce pătimește de boala stomacului socotește greșoase m nc rile cele bune la gust; la fel, cel ce are amețeală de cap socotește că p m ntul cel nemișcat și statornic se mișcă și se întoarce ca o roată, căci patima și boala  i fac să creadă cele ce nu sînt. Cele zise aici se potrivesc și pentru manihei, marchioniți și pentru ereticii ce se trag din aceștia, numiți de către mulți „Galateni”, care nu mîncîcă toate bucatele,  ngreșoșindu-se și socotindu-le necurate.

16. Ei mărturisesc a-L și pe Dumnezeu, dar cu faptele îl tăgăduiesc, fiind urți, nesupuși și netrebnici spre tot lucrul bun.

¹ Pentru care alte pricini socotește *Scriptura* necurate unele dobitoace, vezi la  lucuirea stihului 1 al capitolului 14 al celei către Romani. (*n. aut.*)

² Unii socotesc că – de vreme ce trupurile moarte ale oamenilor, pe care le mîncîcă peștii, sau baliga omenească, pe care o mîncîcă găinile și rațele, sînt necurate – atunci peștii și păsările sînt ele necurate. La aceasta răspundem că: 1) ceea ce mîncîcă peștii și păsările nu e necurat și spurcat din fire, ci doar e socotit astfel după socotința celor mulți; și 2) că, deși lucrurile acestea se socotesc ca necurate, totuși dobitoacele care le mîncîcă nu sînt necurate, pentru că acelea se prefac cu totul în ființa lor, prin fireasca mistuire și deșertare, și se fac altele. Drept aceea, trupurile omenești nu mai sînt trupuri omenești, ci se fac carne a peștelui ce le mîncîcă și le mistuie; la fel, baliga omenească nu mai e balig , ci se face carne a păsării ce o mîncîcă și o mistuie. (*n. aut.*)

O, cititorule! – vezi ce îi face pe oameni necurați și urâți? Lucrarea faptelor rele și necurate. Pentru aceasta, bine a zis Apostolul Iacov că, „fără fapte, credința este moartă” (capitolul 2:24). Și cel ce are o asemenea credință moartă este prin urmare mort și el; și, fiind mort, e și urât și netrebnic spre tot lucrul bun.¹

¹ Pentru aceasta spune și dumnezeiescul Hrisostom (în cuvîntul al treilea la Ana) că nu este doar un chip de tăgăduire, ci multe și osebite, despre care Pavel, însemnîndu-le, zice: „Ei mărturisesc că-L știu pe Dumnezeu, dar cu faptele Îl tăgăduiesc”, adică se leapădă de El. Și iarăși: „Iar dacă cineva nu poartă grijă de ai săi și mai ales de casnicii săi, s-a lepadat de credință și este mai rău decît un necredincios” (1 Timotei 5). Și iarăși: „Fugi de lăcomia de averi, care e slujire la idoli!” (Coloseni 3:5). Drept aceea, Canonul 45 al marelui Vasilie rînduiește că cel care Îl ocărește pe Hristos prin faptele sale, nu se folosește cu nimic din numirea de „Creștin”, zicînd: „Dacă cineva, luînd numele creștinismului, Îl ocărește pe Hristos, nu se folosește cu nimic din numire.” (n. aut.)

CAPITOLUL II

1. Tu însă grăiește cele ce se cuvin sănătoasei învățături.

Zice: Cu toate că cei de mai sus sînt „rău cugetători” și „netrebnici”, tu însă – o, Tit! – ai datoria să nu taci, ci grăiește și învață dogmele și socotelele cele sănătoase și drepte, chiar dacă aceia nu le primesc.

2. Se cuvine ca presviterii să fie treji,

Prin „presviteri” îi înțelege aici pe cei bătrîni. Și zice: De vreme ce meatehna firească a bătrîneții este uitarea, tu – o, Tit! – învață-i pe bătrîni să fie treji, adică deștepți, luători-aminte și ageri cu mintea.

cucernici, întreg-înțelepți,

Aici, Pavel îi numește „întreg-înțelepți” nu pe cei ce păzesc întreaga-înțelepciune despre patimile trupești, ci pe cei înțelepți și bine-cunoscători a-și avea mințile întregi. Fiindcă sînt bătrîni care înnebunesc – unii din vinul ce-l beau, iar alții din împutînarea de suflet –, încît se fac ca niște prunci și copii. Pentru aceasta zice și o parimie că „bătrînii iarăși copilăresc”. Căci – după Iclumenie – nu era de așteptat a zice Pavel că bătrînii trebuie să păzească întreaga-înțelepciune despre patimile trupești, fiindcă acestea lipsesc de la bătrîni în chip firesc, din lipsa fierbințelii din lăuntru. Deci cu anevoie se poate afla cineva bătrîn și curvar, despre care Sirah a zis: „Trei lucruri a urît sufletul meu și foarte am urît viața lor: pe săracul mîndru, pe bogatul minciunos și pe bătrînul prea-curvar, împutînat fiind de minte” (Sirah 25:2).

sănătoși în credință, în dragoste și în răbdare.

Zice: O, Tit! – învață-i pe bătrîni să aibă credință dreaptă și sănătoasă, să aibă dragoste și, mai ales, răbdare. Căci răbdarea este porunca cea mai potrivită și mai de nevoie bătrînilor, de vreme ce ei sînt îndărătnici și pentru puțin lucru se mînie și se întristează.

3. La fel, presviterile să fie în așezare sfințit-cuviincioasă,

Aici, Pavel le numește „presvitere” pe bătrîne. care se cuvine a se arăta cucernice din însuși chipul cel din afară și din purtare, fiind bine orînduite și împodobite.¹ Unii zic însă că, prin „presvitere”, Pavel le înțelege aici

¹ Vezi și subînsemnarea și tălcuirea stihului 2 al capitolului 5 al celei dintîi către Timotei. (n. aut.)

pe diaconitele Bisericii, cărora Apostolul le cere ca datorie a avea sfințită cuviință chiar din însăși îmbrăcămintea din afară, pentru a fi vrednice de sfințitele lucrări pe care le fac.

neclevetitoare, nerobite la mult vin;

De vreme ce bătrînețea este rece din fire (căci, la vârsta aceasta, fierbințeala sădită în lăuntru se veștejește), pentru aceasta bătrînii, și mai ales femeile bătrîne, iubesc vinul, ca să se încălzească. Iar apoi, fiindcă stomacul lor nu poate mistui vinul în grabă, bătrînii și bătrînele se biruiesc de acesta, însă nu de cel puțin și măsurat, ci de vinul cel mult și peste măsură. Iar apoi, biruindu-se, se pleacă spre a cleveti și a grăi de rău pe unii și pe alții, mai ales femeile pe alte femei, care șoptesc și se vorbesc una pe alta pe ascuns.¹

învățătoare de bine,

Zice: Se cuvine ca bătrînele să fie învățătoare de bine și de fapta bună. Dar atunci cum zice Pavel în alt loc ca femeile să nu învețe?: „Femeilor nu le dau voie să învețe” (1 Timotei 2:12). Răspundem că acolo Pavel zice să nu învețe femeile fățiș, în Biserică, aceasta fiindu-le oprit; iar aici vorbește despre învățatura ce se face în casă și îndeosebi către femei, care nu le este oprită. Și că aceasta înțelege Pavel se face arătat din următoarele cuvinte:

4. ca să le înțeleptească pe cele tinere spre a-i iubi pe bărbații lor,

Zice: Se cuvine ca bătrînele să le înțeleptească și să le orînduiască bine nu numai pe ficele lor cele tinere, ci și pe tinerele străine. Căci fiecare bătrînă se cuvine a o învăța pe cea tînără, și mai întîi decît toate s-o învețe a-și iubi bărbatul. Căci, atunci cînd femeile își iubesc bărbații, toate celelalte bunătăți urmează și ele, adică: întreaga-înțelepciune, cinstea, îndestularea și buna-norocire a casei, buna-creștere a copiilor, ocîrmuirea slugilor și a robilor și cea mai bună economie a întregii familii. Tot așa cum, dimpotri-

¹ De aceea, și marele Vasilie lăuda băutura de apă, zicînd: „Nimeni nu s-a îmbătat de apă, pe nimeni nu l-a durut cîndva capul îngreindu-se de apă. Viețuind cu băutura apei, nimeni nu a avut trebuință de picioare străine și nu a fost sprijinit de mîinile altuia” (*Cuvîntul întîi despre post*). Zice și Teologul Grigorie, în stihurile cele jumătate iambice: „Voiești să bei? Îți izvorăște apa, pahar pururea curgător, băutura neîmpărțită de beție, bucurie neclătită!” Și iarăși, în stihurile întreg-iambice, zice așa: „Apa e băutura ce se poate purta și care ține mințile bine; iar beția, primindu-se, tulbură mîntea.” Vezi și subînsemnarea zicerii „Nu vă îmbătați de vin, în care este desfrînarea!” (*Efeseni* 5:18) și a zicerii „(...) nu în banchete și în beții” (*Romani* 12:13). (n. aut.)

vă, cînd femeile nu-și iubesc bărbații, chiar dacă s-ar afla în casă toate celelalte bunătați trupești, ele tot nu folosesc, ci se pierd și se strică.

să fie iubitoare de fi,

Cînd femeile își iubesc bărbații, urmează a-și iubi și copiii, căci femeia ce iubește rădăcina, adică pe tatăl copilului și bărbatul său, aceea va iubi cu mult mai virtuos roadele lui, adică pe copii, fiindcă sînt copiii aceluia.

5. întreg-înțelepte și curate, păzitoare ale casei, bune, supunîndu-se bărbaților lor,

Cînd își iubesc bărbații, femeile urmează a fi întreg-înțelepte și curate, adică întreg-înțelepte după trup și limpezi și curate după suflet, depărtîndu-se și cu trupul, și cu mintea de toată amestecarea și pofta de bărbat străin. De asemenea, femeile ce își iubesc bărbații se fac păzitoare și bune icnoame caselor lor. Căci, iubindu-și bărbații, iubesc totodată și casa bărbatului lor, căruia nu-i cheltuiesc rău averile, iar mai ales averile lor înseși, nici nu se îndeletnicesc în desfătări și în împodobiri zadarnice. Căci femeile se împodobesc pentru a plăcea altor bărbați, iar cele ce și-au iubit bărbații și au fost plăcute de ei, acelea nu se mai împodobesc pentru a plăcea altora, negreșit. Pe lîngă acestea, femeile care-și iubesc bărbații se și supun lor cu toată buna-supunere – adică întru cele legiuite și drepte, iar nu întru cele afară de fire și nelegiuite –, numindu-i „domni” și „stăpîni”, așa cum Sarra îl numea „domn” și „stăpîn” pe Avraam, după zicerea căpeteniei Petru: „Sarra a ascultat de Avraam, «domn» numindu-l pe el” (1 Petru 3:6). Vezi însă, cititorule, că Pavel, care se silește în tot chipul să-i scoată pe Creștini din lucrurile lumești, pune aici atît de multă purtare de grijă pentru buna orînduire a celor însoțiți și a caselor lor. Dar pentru ce face aceasta? Pentru că, atunci cînd trebile familiei Creștinilor se ocîrmuiesc bine, se ocîrmuiesc bine și trebile duhovnicești, astfel încît sporesc și bărbații, și femeile.

ca să nu se hulească cuvîntul lui Dumnezeu.

O, cititorule! – vezi că, după cuvîntul cel mai de temei, dumnezeiescul Pavel poartă grijă pentru propovăduirea evangheliei, iar nu pentru lucrurile lumești. Căci, dacă o femeie credincioasă locuiește împreună cu un bărbat necredincios¹ și neîmbunătățit, hula asupra femeii trece asupra credinței ei.

¹ Pavel zice aceasta pentru soțul sau soția care, fiind mai înainte întru necredință, a primit în urmă credința lui Hristos. Căci el iartă ca partea ce a crezut să locuiască împreună

6. *Pe cei tineri roagă-i de asemenea să păzească întreaga-înțelepciune,*

Mai sus, Pavel le-a așezat pe bătrîne ca dascălițe ale femeilor mai tinere, adică femei asupra altor femei; iar aici îl așază ca dascăl al bărbaților tineri chiar pe episcopul Tit, pentru că Apostolul se îngrijește în toate părțile de buna rînduială și de buna-cuviință. Dar ce se cuvine să-i îndemne și să-i învețe Tit pe cei mai tineri? Să păzească întreaga-înțelepciune și curăție de patimile trupești, de vreme ce mai ales vîrsta tinerilor e supărată de focul patimilor, pe care ei se cuvine a-l stinge, silindu-se să păzească întreaga-înțelepciune. Căci – după Teodorit – această faptă bună a întregii-înțelepciuni împodobește tinerețea.

7. *Către toți (întru altele se zice: „întru toate”) arată-te pildă de fapte bune,*

Zice: Femeile bătrîne să le învețe pe cele mai tinere și bătrînii pe cei mai tineri, dar strălucirea vieții tale – o, Tit! – aceasta să fie școală obștească și pildă de fapte bune înaintea tuturor – și bărbaților, și femeilor – ca întîie icoană închipuită și amărunită [„model”, *n. m.*] a tuturor bunătăților, pentru ca fiecare să ia izvod de la aceasta despre felul faptei bune și al bunătății.

Întru învățătură, nesticarea;

Și aici zicerea se înțelege din afară, adică: O, Tit! – întru învățătură, să dai nesticare, adică cele ce înveți să nu fie mincinoase și stricate, ci sănătoase și drepte.

cinstire,

Zice: O, Tit! – întru învățătură, dă cinstire, adică învățătura ta să nu aibă vreo înțelegere necinstită, sau să dea vreo mișcare care să-i facă pe cei fără de minte a se pleca spre rîs și neevlavie. Ci – zice – toate înțelegerile, cu-

cu partea ce rămîne întru necredință, dacă va voi și aceea, zicînd: „Dacă vreun frate are femeie necredincioasă și ea binevoiește a locui împreună cu dînsul, să nu o lase pe ea! La fel și femeia, dacă va avea bărbat necredincios și el va binevoi să locuiască cu dînsa, să nu îl lase!” (1 Corinteni 7:12). Iar Teodorit tîlcuiește zicînd așa: „Femeile să se supună bărbaților lor și să nu se despărță de dînșii! Căci a-și lăsa femeile bărbații ca pentru pricina bunei-cinstiri de Dumnezeu, aceasta pricinuia hulă propovăduirii evangheliei.” Pentru aceasta, și sinodul din Gangra, în Canonul său al 14-lea, rînduiește acestea: „Dacă vreo femeie își leapădă bărbatul și voiește a se depărta de el îngrețșîndu-se de nuntă, să fie anatema!” (*n. aut.*)

vintele și formele învățaturii tale să fie vrednice de cinstire, și de slava și mîntuirea lui Dumnezeu.

8. *cuvînt sănătos, nedeznădăjduit,*

Zice: Tit, întru învățatura ta, dă cuvînt sănătos și nedeznădăjduit, adică cuvînt drept-slăvitor și care să nu aibă vreo apucătură a fi defăimat despre vreo parte.

ca cel dimpotrivă să se rușineze, neavînd a zice nimic rău despre noi.

Zice: O, Tit! – să ai toate acestea pentru ca cel dimpotrivă – adică diavolul, sau oricare alt vrăjmaș al credinței ce se face slujitor al diavolului – să se rușineze, neputînd zice nimic împotrivă despre credința noastră.¹

9. *Robii să se supună stăpînilor lor, spre a le fi bine plăcuți întru toate,*

Zice: O, Tit! – îndeamnă-i pe robi să se supună stăpînilor lor și să le fie bine-plăcuți întru toate, adică întru toate cele legiuite și drepte care se cuvin supunerii trupești a robilor, iar nu și întru cele afară de lege. Prin urmare, oricine le desparte pe femei de bărbații lor pentru prilejul înfrînării și oricine îi desparte pe robi de stăpîinii lor pentru chipul bunei-cinstiri de Dumnezeu, unul ca acesta nu e neprihănit, de vreme ce le dă necredincioșilor multe apucături și le deschide gurile spre a defăima credința Creștinilor.²

10. *negrăind împotrivă, nefurîndu-i, ci arătîndu-le toată buna credință,*

O, Creștine! – vezi că Pavel cere ca datorie de la robi să aibă toate acelea care-i odihnesc mai mult pe stăpîinii lor, adică a nu grăi împotriva lor, a nu le fura lucrurile, ci fiindu-le credincioși întru toate. Căci mai ales acestea sînt poftite și iubite de oamenii lumești, adică de stăpîinii robilor.

¹ Iar dumnezeiescul Grigorie al Nissei zice că, atunci cînd arhierul și ceilalți Creștini duc o viață îmbunătățită, potrivnicii credinței se rușinează, pentru că nu află vreo apucătură sau pricină de a-i defăima, zicînd sfîntul așa: „(...) pentru a se rușina cel dimpotrivă.» Din aceasta se înțelege că cei ce viază după fapta bună nu sînt atinși de prihana ocării. Căci cum va putea fi ocărit pentru lăcomia de averi neagonisitorul? Și cum îl va ocări cineva de desfrîinare pe cel osebit, care viază întru singurătate? Sau de minie pe cel blînd? Sau de mîndrie pe cel smerit? Sau de altă patimă oarecare din cele de prihană pe cei cunoscuți a fi împotriva acelor patimi?” (la viața lui Moisi). (n. aut.)

² Pentru aceasta, soborul din Gangra rînduiește: „Dacă cineva, pentru prilejul bunei-cinstiri de Dumnezeu, îl învață pe rob să-l defaime pe stăpînul său și să se depărteze de slujbă (...), să fie anatema!” (n. aut.)

ca să împodobească învățătura Mîntuitorului nostru Dumnezeu întru toate.

Zice: Dacă robii vor fi către stăpînii lor așa cum am zis mai sus, negreșit au să fie spre slava creștinismului! Fiindcă, atunci cînd Elinul sau alt necredincios îl va vedea pe robul său Creștin așa bine-învățat de creștinism, cum nu se va mira de dogmele credinței lui Hristos și cum nu le va lăuda, văzînd că au atîta putere spre a îndrepta sufletele celor ce le cred? Căci, de cele mai multe ori, robii sînt un neam îndărătnic, sălbatic și fără omenie, fiindcă nu primesc dintru început bună creștere, fiindcă sînt trecuți cu vederea de stăpînii lor și fiindcă nu au învățat bune năravuri din învățătura și petrecerea împreună cu bărbați îmbunătățiți. De aceea, robii au trebuință a fi învățați de tine – o, Tit! – cele ce se cuvine să facă. Prin urmare, nu în zadar zice Pavel, într-alt loc, că robii se cuvine a sluji stăpînilor lor ca și cum I-ar robi lui Dumnezeu, iar nu oamenilor: „(...) cu bună-voință slujind Domnului, iar nu oamenilor” (*Efesenii* 6:7). Astfel încît, dacă tu, robul Creștin, îl slujești și-l cinstești pe stăpînul tău, iar cinstea și slujirea ce i-o dai lui se înalță la Însuși Dumnezeu, atunci dragostea și buna-voință către stăpînul tău se naște și îți are începutul din frica lui Dumnezeu.¹

II. Căci darul lui Dumnezeu cel mîntuitor s-a arătat tuturor oamenilor,

De vreme ce, mai sus, a cerut ca datorie de la robi multe și mari fapte bune, adică să împodobească și să slăvească învățătura Domnului prin viața lor cea îmbunătățită, Apostolul arată aici că cere de la dînșii aceste fapte bune în chip drept și după cuviință. Pentru ce? Pentru că darul lui Dumnezeu s-a arătat – zice – tuturor oamenilor, chiar și robilor, și le-a dăruit iertarea păcatelor lor cele multe. Prin urmare, toți sînt datori a petrece și a viețui spre slava lui Dumnezeu, a unui asemenea făcător de bine.² Și, zicînd că

¹ Vezi mai pe larg cele convenite robilor la capitolul 6 al celei către Efesenii, de la stihul 5 pînă la 9. Vezi și la subînsemnarea zicerii „Rob te-ai chemat, să nu-ți pese!” (*I Corinteni* 7:21) de cîte feluri e robia. (n. aut.)

² Nu pot trece aici sub tăcere cuvintele aceluia prea-vestit istoric și filosof mai nou, Sel-din, care-i zicea lui Osir că nu și-a putut odihni sufletul întru altceva afară de *Scripturi* și că mai mult decît toate îl încredința zicerea aceasta a lui Pavel: „Darul lui Dumnezeu cel mîntuitor s-a arătat tuturor oamenilor, învălîndu-ne ca, prin lepădarea de păgînatate și de poftele lumesti, să viețuim în veacul acesta cu întreaga-înțelepciune, cu dreptate și cu buna-cinsură de Dumnezeu, așteptînd fericita nădejde și arătarea slavei marelui Dumnezeu și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Care S-a dat pe Sine pentru noi, ca să ne izbăvească de toată nelegiuirea și să ne curățească Lui-Și norod ales, rîvnitor de fapte bune.” „Căci – zice – aceasta cuprinde firea, sfîrșitul [«scopul», n. m.] și răsplătirea adevăratei credințe” (întru adunarea învățăturii teologice, foaia 280). (n. aut.)

„s-a arătat darul lui Dumnezeu”, Apostolul arată cea dintâi venire a Domnului, care avea să le dea oamenilor și iertarea păcatelor.

12. învățându-ne ca, lepădându-ne de păgînatate și de poftele lumești,

Cu aceste cuvinte, dumnezeiescul Apostol îi rușinează pe robi, zicînd: Dacă voi, robii, v-ați norocit a avea ca învățător însuși darul acesta al lui Dumnezeu, adică pe Dumnezeu Însuși, cum nu ați fi datori a viețui după cuviința acestui Învățător al vostru? Căci darul acesta al lui Dumnezeu n-a stat numai pînă la iertarea păcatelor noastre trecute, ci ne păzește să nu mai păcătuiim nici în viitor. Iar aceasta ne învață pe noi, Creștinii, să ne petrecem rămășița vieții cu întreaga-înțelepciune, pe noi, care, întru Sfîntul Botez, ne-am lepădat cu adevăritate de păgînatate și de poftele lumești. Și, zicînd să ne lepădăm, Pavel arată întoarcerea și ura pe care se cuvine să o arătăm față de acestea dintru toată așezarea sufletului nostru; apoi, pomenind de păgînatate, arată slujirea idolilor și dogmele elinești; în sfîrșit, amintind de poftele lumești, arată lăcomia de averi și de desfătare, iubirea de slavă și celelalte patimi și răutăți care nu trec la cer, ci lucrează numai în lumea aceasta, împreună cu care încetează și se topesc și ele. Deci Hristos a venit pentru ca noi, Creștinii, să ne lepădăm de dogmele păgînești și de viața cea necurată, urîndu-le pe amîndouă cu aceeași întoarcere și așezare a sufletului nostru.

să viețuim cu întreaga-înțelepciune, cu dreptate și cu buna-cinstire de Dumnezeu

„Cu întreaga-înțelepciune” nu înseamnă doar depărtarea de curvie și de poftele trupești, ci de toate celelalte patimi și răutăți. Căci nici cel ce iubește banii nu e întreg-înțelept, ci este mult mai desfrînat chiar decît omul cel curvar, iubirea de argint nefiind patimă firească, precum e curvia. Prin urmare, cel ce se biruiește de oricare patimă, acela nu e întreg-înțelept.

în veacul de acum,

Zice: Se cuvine să viețuim cu întreaga-înțelepciune, cu dreptate și cu buna-cinstire de Dumnezeu în veacul acesta, fiindcă vremea acestei vieți are lupta și războiul, iar cel viitor are răsplătirile și cununile.¹

¹ Iar că veacul acesta are luptele, iar cel viitor cununile, vezi la subînsemnarea zicerii „Au nu știți că cei ce aleargă în stadion (...)” (1 Corinteni 9:24). (n. aut.)

13. așteptînd fericita nădejde și arătarea slavei marelui Dumnezeu și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos,

Iată cununa luptei vieții acesteia, adică a doua venire și arătare a Domnului, aceea fericită și slăvită, „a slavei”, cum a zis Pavel. Fiindcă două sînt arătările și venirile Domnului; și venirea dintîi s-a făcut cu blîndețe și cu smerenie, dînd dar și iertare a păcatelor; iar a doua Lui venire are să se facă cu slavă mare și cu cinstea cuvenită lui Dumnezeu – precum El Însuși o zice: „(...) cînd va veni Fiul omului întru slava Sa” (*Matei 15:31*) – dînd fiecăruia răsplătire pentru faptele lui.¹ Unde sînt acum arienii, care-L micșorează pe Fiul, zicînd că e mai jos decît Tatăl, și nici nu voiesc a-L numi Dumnezeu? Să asculte cum Îl numește aici Pavel nu numai „Dumnezeu”, ci „Dumnezeu mare”. Iar „mare” se zice despre Dumnezeu nu după mărime și ținare, adică pentru că ar fi mai mare decît alt Dumnezeu mai mic, ci Se numește așa fără asemănare, fără ațîrnare, slobod, ca Acela ce este mare din fire și decît Care nimic nu poate fi socotit mai mare.² Domnul Se

¹ Iar înțeleptul Meletie Pigas zice (întru a treia carte despre creștinism) că toată fapta, bună și rea, se cuprinde în cuvintele acestea ale Apostolului: „Drept aceea, Apostolul a cuprins toată fapta bună și rea întru aceste cuvinte: «Darul lui Dumnezeu cel mîntuitor s-a arătat tuturor oamenilor, învîșîndu-ne să ne lepădăm de păgînatate și de poftele lumeșii și să viețuim în veacul de acum cu întreaga-înțelepciune, cu dreptate și cu buna-cinstire de Dumnezeu, așteptînd fericita nădejde și arătarea slavei marelui Dumnezeu și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.» Aici, pomenind de «păgînatate» și de «pofte lumești», Apostolul a pilduit toată răutatea; și, zicînd: «cu întreaga-înțelepciune și cu dreptate și cu buna-cinstire de Dumnezeu», arată toată fapta bună, adăugînd și scopul acestei viețuirii: «nădejdea venirii Mîntuitorului.»

Și, după același Meletie – așa cum faptele bune se împart în trei: cele către Dumnezeu, cele către noi înșine și cele către aproapele – tot astfel se împart întru acestea trei și cuvintele Apostolului. Astfel, zicerea „a vieții cu întreaga-înțelepciune” le arată pe cele ale noastre, de vreme ce sîntem datori să iubim înfrînarea, smerenia, fecioria, sărăcia (căci acestea alcătuiesc întreaga-înțelepciune) potrivit-ne omul cel din lăuntru cu legea lui Dumnezeu și robindu-l pe omul cel din afară, adică supunîndu-l sufletului și legii lui Dumnezeu. Apoi, zicerea „cu dreptate” arată faptele bune către aproapele, noi fiind datori să-l iubim pe cei de aproape ai noștri ca pe noi înșine și făcîndu-le celorlalți bună-tățile pe care voim a ni le face ei și, dimpotrivă, nefăcînd altora relele pe care nu voim să ni le facă alții – precum ne poruncește Domnul. Iar zicerea „cu bună-cinstire de Dumnezeu” arată faptele bune către Dumnezeu, fiindcă noi, Creștinii, viețuim astfel dacă Îl cunoaștem ca adevărat pe Dumnezeu ca atotputernic și făcător a toată făptura, și Îl credem și ne temem de Dînsul ca de Stăpînul, Domnul și Judecătorul cel drept, și dacă Îl iubim ca pe un bun și iubitor Părinte al nostru, și ca pe făcătorul de bine și Izbăvitorul și Mîntuitorul nostru cu tot sufletul nostru, din toată inima noastră, din toată țîria noastră și din toată puterea noastră. (*n. aut.*)

² Despre aceasta zice și Dionisie Areopagitul: „Deci Dumnezeu Se numește «mare» după mărirea Sa osebită, care se revarsă și se întinde mai presus decît toată mărirea din

numește și „Mîntuitor”. pentru că întru venirea Sa cea dintîi ne-a mîntuit pe noi, care eram vrăjmași ai Lui. Și, dacă ne-a mîntuit cînd eram vrăjmași ai Lui, ce ne va da întru a doua venire a Sa, dacă ne va afla bine aleși întru faptele cele bune și întru lucrarea poruncilor Sale? Vezi și subînsemnarea zicerii: „Dumnezeu S-a arătat în trup” (1 Timotei 3:16), ca să vezi de cîte ori L-a numit Pavel „Dumnezeu” pe Hristos.

14. Care S-a dat pe Sine pentru noi, ca să ne izbăvească de toată nelegiuirea

Și aceasta este o dovadă a stăpînirii Domnului, a Se da de bună-voie pentru noi ca să ne răscumpere¹ și să ne slobozească de toate păcatele, nu doar de unele. Prin urmare și noi, Creștinii, se cuvine să ne rușinăm de răscumpărarea și de slobozirea aceasta dăruită nouă de Domnul, și să nu mai păcătuiim.

și să ne curățească Lui-Și norod ales,

Domnul – zice – ne-a curățit pe noi, Creștinii, prin scaldătoarea dumnezeiescului botez și prin lucrarea dumnezeieștilor și curățitoarelor Sale porunci și ne-a făcut „norod ales” al Său, adică osebit, care nu are nici o împărtășire și asemănare cu celelalte noroade. Iar „ales” se zice de la metafora² robilor care se află totdeauna întru avuția și bogăția domnilor lor.³

rîvnitor de fapte bune.

Pe noi, pe Creștini, ne-a făcut norod al Său ca să alergăm – zice – cu osîrdie și cu căldură spre faptele cele bune. Deci izbăvirea de toată nelegiuirea este lucrul și darul lui Dumnezeu, iar a avea rîvnă spre faptele bune este lucrul nostru.

afară, cuprinzînd tot locul, covîrșind tot numărul și trecînd peste toată nemărginirea. (...) Mărirea aceasta este nemărginită și nenumărată. Și aceasta e covîrșirea după firea fără sîrșit a necuprinsei mării” (*Despre numirile dumnezeiești*, capitolul 9). (n. aut.)

¹ [...] Vezi și subînsemnarea zicerii „plată de mîntuire pentru mulți” (1 Timotei 2:6). (n. aut.)

² Figură de stil rezultînd dintr-o comparație subînțeleasă. (n. m.)

³ Varin zice că „norod ales” este cel cîștigat de Dumnezeu ca o agonisire și avuție. Iar Teodorit, tîlcuind zicerea din *leșire*: „(...) veți fi Mie norod ales” (*leșirea* 19:5), înțelege așa: „Sint – zice – Făcător și Stăpîn al tuturor și, ca Făcător, port grijă de toate. Pe voi însă v-am afieorosit Mie ca pe un norod mai ales.” Iar Sefir zice: „Norod ales» se socotește adică după osebite întru alegere și întru cîștigare.” [...] Iar căpetenia Petru numește norodul acesta „ales”, „norod spre cîștigare”, zicînd: „Iar voi sînteți neam ales, preoție împărătească, neam sfînt, norod spre cîștigare” (1 Petru 2: 9). (n. aut.)

15. Acestea grăiește, îndeamnă și muștră cu toată porunca!

Zice: O, Tit! – mai întîi grăiește și îndeamnă, adică învață norodul mai cu blîndețe. Apoi, muștră! – și nu simplu, ci cu toată poruncirea, adică cu asprime și cu stăpînire. Căci cei ce păcătuiu erau împietriți, și de aceea îl învață Pavel pe Tit să arate către ei învățatură poruncitoare și aspră. Pentru că sînt unele păcate care nu au trebuință de asprime și de iușeală, ci numai de sfătuire blîndă și de îndemnare, cum este a învăța pe cineva să defaime banii și să-i dea milostenie.¹ Iar alte păcate au trebuință de învățatură aspră și de muștrare tare, cum sînt prea-curviile, furțișagurile, lăcomiile de averi, vrăjitoriile și alte asemenea păcate grele.

Nimeni să nu te defaime!

Zice: O, Tit! – să nu te defaime cineva! Iar aceasta se va face dacă tu vei muștra cu îndrăzneală și vei certa fără temere, în vreme potrivită și îndemînatică, pe cei ce păcătuiesc. Căci cel ce ceartă afară de vremea potrivită, acela e mai mult defăimat decît ascultat de către cei ce păcătuiesc.

¹ Iar că a-și vinde cineva avuțiile și a le da milostenie este poruncă, vezi și la stihul 2 al capitolului 4 al celei dintîi către Tesaloniceni și la subînsemnarea de acolo; și la stihul 11 al capitolului 4 al celei dintîi către Timotei. (*n. aut.*)

CAPITOLUL III

1. Adu-le aminte să se supună începătorilor și stăpînitorilor, să asculte de stăpînire și să fie gata spre tot lucrul bun;

În multe părți ale epistolelor sale voiește fericitul Pavel să se supună Creștinii începătorilor [„conducătorilor”, *n. m.*] și stăpînitorilor din afară¹, cum zice și aici, arătînd însuși chipul în care se vor supune acelora, anume dacă vor fi gata să facă tot lucrul bun. Din aceasta se face arătat așadar că cei gătiți spre a face rele nu se supun începătorilor și stăpînitorilor din afară. Sau, zice și aceasta, anume ca Tit să-i învețe pe Creștini a fi gătiți să se înduplece spre faptele cele bune [ale credinței, *n. m.*], iar nu spre cele vătămătoare de suflet și spre răutăți.

2. să nu blesteme pe nimeni, să fie negîlcevitori,

Zice: O, Tit! – învață-i pe Creștini să nu blesteme, adică să nu defaima și să nu clevească pe cineva. Zice: Chiar de va face rele cineva, tu, Creștine, să nu-l grăiești de rău pe acela, nici să defaimi numele lui, gura Creștinilor cuvenindu-se a fi curată de toată defăimarea și ocara. Căci, și întemeiate de ar fi acestea, noi nu avem voie a defăima și a osîndi; iar de vor fi mincinoase, apoi socotește, Creștine, cît de mare este primejdia de a judeca minciuna ca și cum ar fi adevăr!

arătînd blîndețe către toți oamenii.

O, Tit! – învață-i pe Creștini să arate toată blîndețea, și nu doar către unii, ci către toți oamenii de obște: și Iudei, și Elini, și bine-cinstitori de Dumnezeu, și necinstitori de Dumnezeu, și buni, și răi.

3. Căci și noi eram altădată fără de minte, neascultători, rătăciți, slujind poftelor și multor feluri de desfătări,

În epistola întîia către Corinteni, Apostolul îi înspăimîntă pe Creștini să nu osîndească pe nimeni pentru păcate, întru care toți sîntem supuși să cădem, zicînd: „Cel căruia i se pare că stă să ia seama să nu cadă!” (*1 Corinteni* 10:12). Iar aici îi potolește pe Creștini, zicîndu-le să nu osîndească păcatele trecute ale altora, zicînd el: O, fraților! – să nu-i osîndim pe alții pen-

¹ Vezi la capitolul 13 al celei către Romani, stihul 1 și subînsemnarea de acolo, unde se vorbește despre aceasta mai pe larg. (*n. aut.*)

tru păcatele lor, căci și noi am păcătuit la fel, și încă mai rele decît dînșii, înainte de a crede în Hristos. Chiar aceasta o zicea și tîlharul către celălalt tîlhar: „Nu te temi de Dumnezeu? – căci întru aceeași osîndă ești. Și noi pe drept, căci noi primim cele cuvenite după faptele noastre; Acesta însă n-a făcut nici un rău.” (*Luca 23:40*). Însă cînd am fost fără de minte? Mai înainte de a veni Hristos, cînd noi și strămoșii noștri slujeam demonilor și idoliilor celor nesimțitori.¹ Căci cum nu este mare lipsire de minte a sluji unor zei ca aceia? Sau cum nu era rătăcire prea-mare a jertfi oamenii cei cuvîntători idolilor fără de suflet, căci zice: „I-au jertfit pe fiii lor și pe ficele lor demonilor” (*Psalom 105:35*)? Ci am slujit – zice – și feluritelor îndulciri și poftes, adică întru curvii cu bărbați, și curvăsării cu maici și surori și întru celelalte necurății afară de fire și prea-dobitocești. Căci spurcatul și de trei ori blestematul diavol a batjocorit și a rușinat ticăloasa fire omenească în tot felul.

petrecînd întru răutate și pizmă, urîtori fiind și urîndu-ne unii pe alții.

Zice: Noi viețuiam pururea cu răutate, adică cu pomenirea de rău și cu zavistie, și de aceea eram vrednici de ură, fiindcă ne uram unul pe altul. Și se cuvenea să pătimim aceasta, căci din zavistie se naște ura.

4. Iar cînd s-a arătat bunătatea și iubirea de oameni a Mîntuitorului nostru Dumnezeu,

Adică atunci cînd Fiul lui Dumnezeu cel unul născut S-a întrupat și S-a asemănat cu noi, oamenii.

5. El ne-a mîntuit nu din faptele cele întru dreptate pe care le-am fi făcut noi, ci după mila Sa,

Zice: Cînd Fiul lui Dumnezeu S-a făcut om, El ne-a mîntuit nu din faptele noastre cele bune, de vreme ce nu făcusem vreo faptă bună, și nici nu ne-am mîntuit prin acestea, ci totul l-a făcut bunătatea și mila Lui, și așa ne-am mîntuit.

6. prin scaldătoarea celei de a doua nașteri și prin înnoirea Duhului Sfînt, pe Care L-a revărsat asupra noastră cu îmbelșugare prin Iisus Hristos, Mîntuitorul nostru.

¹ Eu socotesc că Pavel zice acestea pentru Tit, care se trăgea din strămoși Elini, și unește fața [„persoana”, *n. m.*] sa ca să facă cuvîntul mai bine primit. Căci nici Pavel, nici strămoșii lui nu slujiseră idolilor, afară numai dacă nu ar spune cineva că și Evreii slujeau de multe ori idolilor, cum arată zicerea următoare a lui David. (*n. aut.*)

O, minune! – căci zice: Atît eram de spurcați în răutate, încît nici nu mai puteam să ne curățim de aceea, ci a fost nevoie să ne naștem a doua oară prin Sfîntul Botez, și așa ne-am curățit. Fiindcă „a doua naștere” și „înnoire” va să zică „naștere din nou” și „a doua facere”. Căci – așa cum nu punem stîlpi ca să sprijinim o casă putrezită și foarte învechită, ci o risipim pînă în temelie și o zidim din nou – tot astfel Dumnezeu nu a dres firea oamenilor cea cu totul putrezită de păcate, adică nu a cîrpit-o din parte, ci a prefăcut-o din nou pe toată, zidind-o a doua oară. Și cum a prefăcut-o? Prin Sfîntul Duh! Ca să nu te întrebî întru socotința ta, Creștine, în ce chip ne-a alcătuit din nou Dumnezeu, Pavel a dezlegat nedumerirea ta, zicînd că L-a turnat peste noi pe Însuși Duhul Sfînt, și anume cu îmbelșugare, ca prin această din urmă împărtășire a Lui să se arate adevărată și întîia facere a noastră. Și după cuviință s-a făcut aceasta: căci ne-a umplut de Sfîntul Duh cu îmbelșugare după ce mai întîi ne-a curățit și ne-a prefăcut, fiindcă aceasta însemnează zicerea „a turnat”, de vreme ce Duhul cel curat nu intră întru cei necurați, precum este scris: „Duhul cel Sfînt, povățuitorul oamenilor, fuge de vicleșug, Se depărtează de mințile fără de pricepere” (*Înțelepciunea lui Solomon* 1:5); și iarăși: „Înțelepciunea nu va intra în sufletul rău meșteșugitor, nici nu se va sălășlui în trupul cel plin de datoria păcatelor” (la fel, 4). Și darurile acestea – zice – ni s-au dat prin Iisus Hristos, căci Acesta este mijlocitorul și pricinuatorul tuturor bunătăților întru noi.

7. Ca, îndreptîndu-ne cu darul Aceluia, să ne facem, după nădejde, moștenitori ai vieții veșnice.

Pavel zice și aici că ne-am îndreptat după darul lui Iisus Hristos, iar nu după datorie. Cuvîntul acesta ne învață și smerita-cugetare, fiindcă noi nu am isprăvit nici un bine vrednic de îndreptare și de mîntuire. Pe lîngă aceasta, spusa Apostolului ne face să avem bune nădejdi pentru cele viitoare. Căci, dacă Dumnezeu ne-a mîntuit cu darul Său pe cînd eram deznădăjduiți, cu mult mai vîrtoș ne va da bunătățile Sale ce vor să fie acum, după ce ne-am îndreptat, făcîndu-ne adică moștenitori ai vieții veșnice, precum și nădăjduim. Sau, încă de acum sîntem moștenitori ai vieții veșnice, pentru nădejdea cea adevărată pe care o avem și pentru arvuna darului Sfîntului Duh pe care l-am luat în inimile noastre.

8. Credincios este cuvîntul,

Fiindcă, mai sus, a vorbit despre lucruri ce au să fie, iar viitorimea este neștiută și nevăzută, Apostolul adaugă aici vrednicia de crezare întru cu-

vîntul său, zicînd: Ceea ce am zis este adevărată și încredințată din bunătățile pe care le-am dobîndit mai înainte. Căci Dumnezeu, Care ne-a dat atîtea bunătăți în vremea trecută, ne va da și în viitor.

și voiesc să adeverezi acestea cu tărie, pentru ca aceia ce au crezut în Dumnezeu să poarte grijă a se nevoi întru fapte bune.

De vreme ce a pomenit mai sus despre covîrșitoarea bunătate arătată de Dumnezeu întru noi – căci ne-a mîntuit în dar pe noi, cei ce eram deznădăjduiți –, Apostolul îi zice acum lui Tit așa: Voiesc să înveți norodul tău despre acestea, ca să știe Creștinii nu numai a fi smerit-cugetători și a nu-i osîndi pe alții ca pe niște păcătoși, ci să aibă milă și durere pentru frații lor. Căci celui ce socotește mila făcută de Dumnezeu cu dînsul, negreșit îi va fi milă și lui de fratele său. Iar ce trebuie a-i învăța pe Creștini – O, Tit! – e să poarte grijă, adică să aibă sîrguință necontenită spre a-i ajuta pe cei nedreptățiți, a le purta de grijă și a le apăra (căci aceasta însemnează zicerea „a se nevoi pentru fapte bune”) pe văduve și pe orfani, neașteptînd să vină cei nevoiași către dînșii ca să-i roage.¹

Acestea sînt cele bune și de folos oamenilor.

Zice: O, Tit! – acestea sînt lucrurile bune și folositoare oamenilor, adică purtarea de grijă și iscusința întru faptele bune, sau chiar acestea sînt faptele cele bune.

9. Iar de întrebările nebunești, de genealogii, de prigoniri și de gîlcele-vile pentru Lege, ferește-te, căci sînt nefolositoare și zadarnice!

Pavel le numește „întrebări nebunești” pe acelea nefolositoare și zadarnice – precum tălmăcește singur –, adică acelea pe care Evreii cei necredincioși le pun Creștinilor. Iar „genealogii” numește neamurile vechilor patriarhi și strămoși ai lor pe care îi numără Evreii, fălindu-se întru dînșii. Căci ce folos îi este unui păcătos a-l avea ca părinte și strămoș pe Avraam? – de vreme ce lui îi urmează mai ales vătămare și osîndă, fiindcă, trăgîndu-se din dreptul Avraam, nu face faptele lui Avraam.² Așadar – zice – fe-

¹ La tîlcuirea acestei ziceri, și Teodorit zice că, „celor goliți de fapte bune, nu le e de ajuns credința spre mîntuire”. (n. aut.)

² Iar Icumenie zice că Pavel înțelege aici și genealogiile Elinilor, care, înșirînd neamul zeilor lor, zic cum Kronos l-a născut pe Zeus, și altul pe altul. (n. aut.)

rește-te de acestea, adică leapădă-te! – fiindcă nu se cuvine să lași lucrările duhovnicești cele de nevoie, care sînt spre folosul tău și al Creștinilor de sub tine, cheltuindu-ți vremea în cuvinte zadarnice și în prigoniri nefolositoare. Căci – zice – ce folos sau câștig este a te gîlcevi și a te prigoni – o, Tit! – acolo unde nu poți să aduci pe cineva întru credința lui Hristos și să-l mîntuiești? Negreșit, nici un folos! Ci s-ar nedumeri cineva: Atunci de ce, mai sus, Pavel i-a poruncit lui Tit să astupe gurile celor ce vorbesc împotriva?” (capitolul 1:11). Răspundem că atunci cînd unii grăiesc împotriva spre vătămarea altor frați, se cuvine să le astupăm gurile, pentru a nu se vătămă frații noștri; iar pentru folosul celor ce grăiesc împotriva nu se cuvine a ne apuca să vorbim cu dinșii nicum, căci aceia nu vor a se folosi de cuvintele noastre, fiind neîndreptați și nevindecați.

10. De omul eretic, după întîia¹ și a doua sfătuire, leapădă-te! –

11. Știind că unul ca acesta s-a răzvrătit și păcătuiește fiind osîndit de sine însuși.

Pentru ce zice Pavel aici ca, după întîia și a doua sfătuire, să-l lăsăm pe omul eretic și să nu-i mai vorbim, iar lui Timotei îi zice să-i învețe cu blîndețe pe cei potrivnici, în nădejdea că doar le va da lor Dumnezeu pocăință? Căci zice așa: „(...) întru blîndețe învățîndu-i pe cei ce se pun împotriva, că doar le va da Dumnezeu pocăință spre cunoștința adevărului” (2 Timotei 2:25). Răspundem că acolo Apostolul vorbește despre aceia care arată nădejde de îndreptare, iar aici despre ereticul neîndreptat și nevindecat, care e cu totul răzvrătit și osîndit de sine însuși, adică fără răspuns și dezvinovățire. Căci acesta nu poate zice: Nimeni nu m-a sfătuit și nu m-a învățat să cunosc adevărul! – pentru că, fiind sfătuit și învățîndu-se o dată și de două ori, a rămas întru rătăcirea sa. Deci, cînd stăruie întru rătăcirea sa după una și a doua sfătuire și învățătură, unul ca acesta e osîndit de sine însuși fără dezvinovățire, și de aceea Creștinii se cuvine a se depărta de el.² Vezi și subînsemnarea zicerii „Pe aceștia, muștră-i cu asprime!” (Tit 1:13).

¹ Așa e scrisă zicerea aceasta de către Hrisostom, Teodorit, Teofilact și Icumenie și întru cele mai multe tipărituri, deși întru unele e scris „după întîia”. (n. aut.)

² Despre aceasta zice și marele Vasilie: „De omul eretic trebuie a ne întoarce fețele” (cuvîntul despre nevointă). De aceea, și în *Istoria bisericescă* citim că Samosatenii nu voiau să mai intre în apele cele calde, fiindcă întru acelea se scăldase arianul Evnomie. Vezi și subînsemnarea zicerii „Și cuvîntul lor va avea pășune ca o cangrenă” (2 Timotei 2:17). (n. aut.)

12. Când îl voi trimite la tine pe Artemas ori pe Tihic, sîrguiește-te să vii la mine în Nicopole, căci acolo am judecat să iernez.

Pentru care pricină, după ce îi încredințase lui Tit un atît de mare os-trov ca al Critului cu atît de numeroși Creștini, Pavel nu-l lasă să stăruie în păstoreasca sa purtare de grijă, ci iarăși îl trage la sine? Răspundem că Apostolul face aceasta ca mai mult să-l folosească pe Tit, arătîndu-l desă-vîrșit întru făgăduința lui și în treaba episcopiei, de vreme ce voia să-l cer-ceteze dacă iconomisise bine și dacă păzise cele încredințate și predate de el. Iar Nicopole este o cetate a Traciei, apropiată de Macedonia, aflîndu-se asupra rîului Dunării – după Teodorit și Teofilact.¹

13. Pe Zena legiuitorul și pe Apolo, trimite-i în grabă mai înainție, ca să nu le lipsească nimic.

Acest Zena era „legiuitor”, adică iscusit în legile iudaice, iar Apolo era mai bun vorbitor și avea putere mai mare în dumnezeieștile *Scripturi* – precum mărturisesc *Faptele Apostolilor*.² Și apostolilor acestora nu li se încredințaseră încă biserici. Iar zicerea „ca nimic să nu le lipsească” este în loc de: Fă-i să aibă toată îndestularea celor de trebuință, adică mîncare și îmbrăcăminte, încît să nu fie lipsiți de nici una din acestea.

14. Și ai noștri să se învețe a purta grijă de lucrurile bune, întru tre-buințele cele de nevoie, ca să nu fie fără de roade.

Cu aceste cuvinte, e ca și cum dumnezeiescul Apostol ar zice către Tit așa: Îmi era cu puțință să-i fac pe Zena și pe Apolo să nu aibă trebuință de alții și după alt chip, dar nu voiesc. Pentru ce? Pentru ca și ai noștri, adică eparhioții tăi și ucenicii mei, Critenii Creștini, din merindele și din cele de nevoie pe care le vor da acestora, să se învețe a purta grijă de lucrurile bune, adică de frații ce au trebuință, și cu dare de bani, și cu cuvinte și în oricare chip. Și nu atît ca să cîștige frații săraci care au trebuință, ci mai

¹ Nicopole e o cetate a uscatului – precum zice Marchian. Este și altă Nicopole, acea a Bitinici (care acum se zice „Mundania”). Mai este și altă Nicopole, a Armeniei celei mici. Iar Teodorit zice că Pavel a scris epistola aceasta în vremea cînd se afla în Macedonia, de unde e mai adevărat că această Nicopole de care zice aici e cetatea Traciei (Varin, despre zicerea „Nicopoli”). Iar Strabo scrie că Nicopolea uscatului se numea [aceea din] Tracia. Și așa a numit-o pe ea Sevastos împăratul, după ce i-a biruit pe mare pe Adonis și pe Cleopatra, împărăteasa Egiptului (cartea a 7-a), (*n. aut.*)

² În capitolul 18; vezi și la capitolul 3 al celei dintîi către Corinteni, stîhul 4. (*n. aut.*)

mult ca aceia ce dau să dobîndească rod și folos în sufletul lor din iubirea de oameni și din mila ce ar arăta-o către săraci. Căci și Domnul, dacă a hrănit acei cinci mii de bărbați, putea a Se hrăni totdeauna și pe Sine, și pe ucenicii Săi, însă a voit a fi hrănit – și El, și ucenicii Săi (după ce s-au botezat, nu înainte de botez) – de către femei.¹ Pentru ce? Pentru ca acelea să dobîndească rodul milosteniei. Așa face Dumnezeu cu noi și acum, și nu îi folosește atît pe săraci cu darul milosteniei noastre, cît ne folosește chiar pe noi, cei care miluim, prin săracii care sînt miluiți. Fiindcă săracii ni se fac pricinuitoari spre a lua noi iertarea păcatelor și a cîștiga îndrăzneală către Dumnezeu. Despre aceasta a zis și Domnul: „Faceți-vă vouă prieteni din mamona nedreptății, ca atunci cînd vă veți lipsi, să vă primească în veșnicele locașuri” (Luca 16:9).

15. Te îmbrățișează toți cei împreună cu mine. Îmbrățișează-i pe cei ce ne iubesc întru credință.

Zice: Te salută cei ce se află împreună cu mine. Salută-i și tu din partea mea pe cei care ne iubesc întru credință, adică cu credință, fără vicleșug și curat.

Darul cu voi toți! Amin!²

Cu aceste cuvinte mai de pe urmă, Pavel se roagă pentru Tit și pentru Creștinii săi eparhioți să se păzească întreg darul lui Dumnezeu întru dînșii. Sau, se roagă a fi totdeauna împreună cu dînșii iubirea de oameni a lui Dumnezeu, păzindu-i pe ei cu dumnezeiescul dar, care binevoiască milostivirea Lui a fi și cu noi, cei ce avem trebuință de dînsul în chip mai deosebit, și a păzi sufletele și trupurile noastre Sfîntul Duh, Căruia slava în veacuri! Amin!

Această epistolă către Tit, înfiul episcop al Critului, s-a scris din Nicopolea Machidoniei.

¹ Căci zice Evanghelistul Luca: „Și uncele femei care fuseseră vindecate de duhuri rele și de boli: Maria, numită Magdalena, din care ieșiseră șapte demoni, Ioana, femeia lui Huza, un iconom al lui Irod, și Suzana și multe altele care le slujeau din avutul lor” (Luca 8:2, 3).

² Însemnează că – după Teodorit – zicerea „Darul fie cu voi toți! Amin!” era orația pe care Pavel obișnuia să o scrie cu sfînta sa mîină, și este în loc de: „Fiți sănătoși!” – pe care obișnuim a o scrie noi la sfîrșitul trimiterilor noastre. (n. aut.)